Montessori Eğitim Yönteminin Rousseaucu Kökenleri

Ismahan Özdemir Yazgan

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0501-6699>

Bağımsız Araştırmacı, Isparta – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 19.03.2021

Kabul: 15.09.2021

On-line Yayın: 28.09.2021

Anahtar Kelimeler

Rousseau

Maria Montessori

Özgürlük

Doğa

Zihin

Araştırma Makalesi

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.50020>

Öz

Bu çalışmada eğitim felsefesinde adı çokça zikredilen Fransız filozof Jean-Jacques Rousseau'nun, Maria Montessori tarafından kurulan ve kendi adıyla anılan Montessori eğitim yöntemi üzerindeki etkisi incelenecektir. Rousseau'nun meşhur *Emile* kitabı, eğitimin amacı ve işlevi meselesine dair ayrıntılı bir izah içerir. Onun eğitim konusuna yaklaşımı kimi zaman sert tartışmalara sebep olmuş kimi zaman da ilham kaynağı olmuştur. İtalya'nın ilk kadın doktoru olarak da bilinen Maria Montessori onun fikirlerinden olumlu yönde etkilenen bir isimdir. Montessori, yaşama uzanan yardım eli yaklaşımına indirgediği eğitim meselesini aldığı tıp, felsefe ve antropoloji eğitimi sayesinde geniş bir bakış açısıyla inceler. Bu sayede daha sistemli ve bilimsel temeli olan bir eğitim modeli sunar. Rousseau ise kelimenin tam anlamıyla sistematik olmaktansa doğal gidişata göre hareket etmeyi ve kendi gözlemlerinden faydalanmayı tercih eder. Bu tercihten dolayı kendisine ağır eleştirilerin yapıldığı da bir gerçektir. Rousseau'nun ve Maria Montessori'nin eğitim alanındaki fikirleri pek çok tartışmayı beraberinde getirir de her iki ismin pedagoji alanındaki etkisi görmezden gelinemez. Ancak Rousseau'nun bu alandaki düşüncelerinin bir eğitim tasarısı ya da eğitime dair yapılan bir yorum düzeyinde kaldığı söylenebilir. Rousseau'nun aksine Maria Montessori'nin fikirlerinin ise pek çok ülkede benimsendiği ve bu fikir doğrultusunda pek çok eğitim kurumunun açıldığı görülür. Her ne kadar somut alanda aralarında bu denli fark olsa da çıkış noktaları ve eğitim alanındaki bazı tasavvurları benzerlik göstermektedir. Bu çalışmada söz konusu benzerlik kavramsal bir çerçeve doğrultusunda ele alınacaktır. Böylece Rousseau'nun Maria Montessori üzerindeki etkisi irdelenip onun eğitim alanında bir romandan fazlasını yazdığı sonucuna ulaşılabilecektir.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Özdemir Yazgan, I. (2021). Montessori Eğitim Yönteminin Rousseaucu Kökenleri. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(86): 535-556.

The Rousseauian Roots of Montessori Education Method

Ismahan Özdemir Yazgan

Independent Researcher of Philosophy, Isparta – TURKEY

Article History

Submitted: 19.03.2021

Accepted: 15.09.2021

Published Online: 28.09.2021

Keywords

Rousseau
Maria Montessori
Freedom
Nature
Mind

Research Article

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.50020>

Abstract

In this study, the effect of the French philosopher Jean-Jacques Rousseau, whose name is mentioned a lot in educational philosophy, on the Montessori education method established by Maria Montessori and named after her will be examined. Rousseau's famous book *Emile* contains a detailed explanation on the goal and function of the education. Sometimes, his approach to education caused very significant discussions and sometimes it was a source of inspiration. Maria Montessori, who is also known as Italy's first female doctor was one of the names who was affected from his opinion in a positive way. Montessori examines the issue of education considered as helping hand approach to life from a wide perspective thanks to her education in medicine, philosophy and anthropology. In this way, she presents a more systematic and scientific based education model. On the other hand, Rousseau prefers to act according to the natural course and uses his own observations rather than being systematic in the strictest sense of the world. It is a fact that he was heavily criticized for this preference. Even though Rousseau and Maria Montessori's ideas on the education field bring a lot of debate, the effect of both names in pedagogy cannot be ignored. However, it can be noted that Rousseau's ideas in the field stayed only as an education design or a comment made on education. Unlike Rousseau, it is seen that Maria Montessori's ideas were adopted in many countries and a lot of educational institutions were established in the direction of this idea. Although there is such a difference between them in the concrete field, their starting points and some of their imaginations in the field of education are similar. These similarities in the direction of a conceptual frame will be addressed in the study. Thus, Rousseau's influence on Maria Montessori will be examined and it will be concluded that he wrote more than a novel in the field of education.

GİRİŞ

18. yüzyıl Fransız Aydınlanması olarak tabir edilen fikir hareketi içerisinde farklı bir konuma sahip olan Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) naturalist filozof kimliği ile karşımıza çıkar. Fransız Aydınlanmasında ayyuka çıkan akıl sayesinde, rasyonel incelemeye tabi tutulmadan kabul edilen düşünceler tekrar incelemeye alınır. Bu güzergah doğrultusunda ilerleyen Rousseau, sezgi, duygu gibi kavramları kendi felsefesinde yer verdiği için çağdaşlarından biraz farklı tavır sergiler. Ayrıca uygarlığın, insanın tabiatını bozduğu ve insanı gerçek doğasından uzaklaştırdığı argümanları filozofun en çok bilinen ve tartışmaları da beraberinde getiren düşüncelerini oluşturur. Öyleyse insanlık için yapılması gereken şey, doğal insan fikri bağlamında doğal bir eğitim ve toplum inşa etmektir. Bu amaç doğrultusunda atılması gereken ilk adım insanın araştırılmasıdır ve böyle bir araştırma onun en saf ve yalın haliyle yapılmalıdır. Bu durumda başlangıç noktası doğa durumu olmalıdır (Russ, 2013: 18).

Doğa kelimesi hem anahtar bir sözcük hem de başlangıç noktası olarak yer alır. Doğal durum olarak tabir edilen döneme geri dönülemeyeceğine göre yapılması gereken şey, o dönemdeki bireyin vasfına sahip olabilecek bireyler yetiştirmektir. Rousseaucu anlamda bu yetiştirme, naturalist ve negatif bir eğitim anlayışıyla yapılmalıdır; yani insanın doğal durumdaki özellikleri dikkate alınmalı, eğitim deneyime dayanmalı ve ahlaki eğitim çok erken yaşta verilmemelidir.

Rousseau bazı yorumcular tarafından toplum düşmanı biriymiş gibi değerlendirilse de aslında onun karşı çıktığı şey bozulmuş ya da doğallıktan uzaklaşmış toplum yapısıdır. Toplumsal hayata geçiş sürecinin sancılı bir dönem olduğunu iddia eden Rousseau bu değişimin nedenini ya da sorumlusunu insanın zayıf yapısında arar: “İnsanı toplumsal yapan şey zayıflığıdır. Yüreklерimizi insanlığa iten, ortak sefilliklerimizdir. İnsan olmasaydık insanlığa hiç bir borcumuz olmazdı. Her türlü bağlılık bir yetersizlik göstergesidir. Başkalarına hiç gereksinim duymasaydık, onlarla birleşmeyi hiç düşünmezdik” (Rousseau, 2009a: 297).

Zayıf bir tabiata sahip olan insan, birtakım sebeplerden ve gelişmelerden ötürü toplumsal yaşama geçiş yaptığı için bu değişim Rousseaucu bağlamda çeşitli sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İnsanoğlu, toplum ya da önyargılar, toplumsal kurumlar insan doğasına zarar veriyorsa her şeye rağmen iyi bir eğitim mümkün olabilir mi? Ya da bu faktörler bertaraf edilerek nasıl bir eğitim tasarısı yapılabilir? Rousseau, *Emile* adlı eserinde yine aynı ismi taşıyan bir çocuğun eğitimini üstlenerek bu sorunu çözmeye çalışır. Onun bu eserdeki amacı kısaca şöyledir:

Bir çocuğun sivil toplumda ya da daha doğru bir ifadeyle sivil topluma rağmen bir insan haline nasıl getirildiğini göstermektir. Çocuk Emile, mevcut toplumda doğan bütün çocukları temsil etmektedir. Emile’in yetiştirilme tarzının dikkat çeken özelliği toplumdan izole edilmesi olarak görünse de aslına bakılırsa toplum, insan kadar onun gelişimine yönelik hep var olan bir tehlike olarak görünmektedir (Parry, 2001: 250).

Mevcut toplumsal düzeni bozuk, insanın özgürlüğünü kısıtlayan ve doğa durumundan çok uzak olarak değerlendiren Rousseau, yine de eğitim aracılığıyla böyle bir toplumda donanımlı ve özgür bir birey yetiştirebilmenin umudunu taşır. Elbette ki artık doğallıktan uzaklaşmış bir toplum içerisinde bunu başarmak, epey emek isteyen bir süreci gerektirir. Yapılması gereken şey önyargıların, insanların ya da toplumsal kurumların bireyi zarar vermesini engellemektir. Dolayısıyla bu özellikler göz önünde bulundurulduğunda Rousseau’nun *Emile* adlı eserini “bireyi, içselleştirilmiş bir düzenli inançlar sisteminin tahakkümünden kurtarmaya yönelik en eski eğitim planlarından biri” (Spring, 2010: 29) olarak tanımlamak uygun olacaktır.

Çalışmamızın ikinci ismini oluşturan Maria Montessori (1870-1952) İtalya’nın ilk kadın doktoru ünvanına sahip olsa da aldığı biyoloji, psikoloji, felsefe ve antropoloji eğitimleri sayesinde kendisini çok yönlü geliştirmiş biridir. Tasarlamış olduğu kendi adını taşıyan eğitim modelinde bu çok yönlülüğün etkisini görmek mümkündür. Onun kitaplarının analizi, eğitime kazandırılan yeni yolu ve bu yolun üç

temel özelliğini ispatlamaktadır: “gelişim sürecindeki zihne yardım etmek, enerjisine destek olmak ve güçlerini daha da güçlendirmek” (Montessori, 2015: 38). Montessori’nin, eğitim tasarısında ‘yardım etme’ kavramına yer vermesi onun çocuğa bakış açısından kaynaklanan özel bir durumdur. Kendisi hiç bir zaman çocuğu bir şey bilmeyen varlık sıfatıyla yaklaşmaz; aksine onda varolan zihin ve öğrenme isteğinin eğitimcilerle yol gösterebileceğini iddia eder. Bu bakış açısı sonucunda tasarlanan eğitim modelinde öğrenmeye açık, daha özgür, meraklı ve istekli, kendi kendine başarabilen bireyler yetiştirmek hedeflenir.

Elbette ki Maria Montessorinin hedefini sonuca ulaştırması çok kolay olmamıştır. Kendisinin tıp okuma isteği, o dönemde İtalya’daki kadınlar arasında rastlanan normal bir durum değildir. Zorlu bir eğitim sürecinden sonra kendisine meşakkatli bir yol gösterilmiş ve zeka geriliği görülen çocukların eğitimini üstlenmesi istenmiştir. Montessori’nin zihinsel engelli çocuklarla ilgilenmesi kendisine pek çok açıdan olumlu katkılar sağlamıştır. Bu süreç içerisinde yaptığı gözlemler sayesinde eğitimdeki temel kusurları tesbit etme fırsatı bulmuş ve eğitimin yeniden düzenlemesi gerektiği kanaatine varmıştır. Büyük bir titizlikle yaptığı çalışmalar sonucunda dünyada büyük bir yankı uyandıran ve kendi adını taşıyan eğitim sistemini kurmuştur.

Eğitim kavramı söz konusu olunca bir yöntem veya sistem tasarısı beklenir ancak Bertrand Russell’in da belirttiği gibi “en iyi eğitimin nasıl olacağı konusunda kesin bir görüşe varmadan önce, ne tür bir insan yetiştirmek istediğimiz konusunda bir anlayış geliştirmeliyiz” (1996: 33). ‘Ne tür insan’ sorunu bağlamında Rousseau ve Maria Montessori’nin eğitim fikri incelendiğinde her iki ismin eğitim vasıtasıyla çocuğa kazandırmak istedikleri vasıfların olduğunu görmek mümkündür. Rousseaucu eğitim modeli “kendi kendine kararlar alabilen ve bunları uygulayabilen, özsaygısı yüksek, kendini ifade edebilen, problem çözme becerisine sahip, kendi eylemleri üzerinde denetimi olan, barıştan yana, emeğe saygılı ve kendi doğalarıyla uyumlu özgür çocuklar yetiştirmeyi amaçlar” (Korkmaz, 2015: 21-22). Montessori eğitiminde ise “bireyleşme, seçim özgürlüğü, konsantrasyon, bağımsızlık, problem çözme becerileri, sosyal etkileşim, temel becerilerde yeterlilik” (alıntılayan Korkmaz, 2015: 96) özellikleri geliştirilmiş bireyler yetiştirilir. Her iki isim bu hedeflerini çocuğun doğasını göz önünde bulundurarak, uygun araç ve eşyalar doğrultusunda bir eğitimci vasıtasıyla gerçekleştirirler. Dolayısıyla bu çalışmada ilk olarak her iki ismin eğitime dair fikirleri ve amaçları açıklanacak; daha sonra tasarladıkları eğitim modelinde karşımıza çıkan benzer hususlar kavramsal bir çerçeve doğrultusunda incelenecektir. Araştırma doğrultusunda literatür incelemesi yapılmış olup her iki ismin eğitime yönelik benzer fikirleri doğa, özgürlük, zihin ve el, oyun ve materyaller kavramları aracılığıyla analiz edilecektir.

1. Eğitimin Amacı ve İşlevi

Rousseau’nun 1762’de kaleme aldığı ve “düşünmeyi bilen iyi bir anneyi mutlu etmek” (2009a: 1) için yazdığını söylediği *Emile* kitabı, hem döneminde hem de kendisinden sonraki zamanda pek çok tartışmanın ve eleştirinin odağında yer almıştır. *Emile*, ihtiva ettiği bazı iddialı cümleler nedeniyle yasaklanması ve hatta yakılması gereken bir kitap olarak değerlendirilmiştir. Rousseau’nun kendisi ise, *Emile*’in de içinde bulunduğu bazı kitaplarından dolayı kilise tarafından aforoz edilmiş ve hakkında tutuklama kararı bile verilmiştir. Bütün bu menfi yönleri ek olarak *Emile*’in düzensiz bir yapısı olduğu ileri sürülerek onun bir eğitim kitabı olamayacağı ve bu eğitim tasarısının aynı anda birden fazla çocuk üzerinde uygulanmasının zor olduğu gibi birtakım eleştiriler de yapılmıştır. Aslında Rousseau *Emile*’in Önsöz bölümünde kendi eksik yönünü görmüş olacak ki “yöntemim boş düşlere, kuruntulara dayansa ve yanlış olsa bile düşüncelerimden her zaman yararlanılabilmesi için, özellikle bunu incelemeye giriştim” (2009a: 2) diyerek kitabının amacını vurgular. Bu noktada *bunu* ile kast edilen şey çocuğun yetişkin olmadan önce ne olduğu konusudur. Ona göre en bilge kişiler bile çocukluğu tanımamakta ve

çocukların neleri öğrenmesi gerektiği konusuna değinmeden öğrenmenin ehemmiyeti üzerine fikir beyan etmektedir. Rousseau eğitim alanında tesbit etmiş olduğu bu boşluğu kapatmak adına bebeklikten ergenliğe kadar süren bir eğitim planı tasarlar ki böyle bir plan yapmasındaki amaç yeterince tanınmadığını düşündüğü çocuklara yönelik iyi bir incelemeyi başlatabilmektir. Yapılmak istenen bu inceleme, Emile adlı çocuğun doğumdan onsekiz yaşına kadar devam edecek olan eğitimini içermektedir. Böyle bir eğitim fikri “bir bireyin ergenlik çağına kadar ahlaki ve toplumsal sorunlar hakkında akıl yürütemeyeceği yolundaki psikolojik argümana dayanır” (Spring, 2010: 29). Rousseau, öğrencisi Emile’e bu eğitimi verirken onun hayatını devirlere ayırarak ve her devrin özelliklerini dikkate alarak vermeyi uygun görür. Birinci devir çocuğun 0-3 yaş arasını kapsamaktadır ve içgüdü çağı olarak adlandırılır. İkinci devir duyular çağı olarak adlandırılan 4-12 yaş arası dönemdir. Üçüncü devir 12-15 yaş arasını kapsayan fikirler çağı, dördüncü devir ise ergenlik ve gençlik dönemini içeren duygu çağıdır. Eğitimin son devri olan beşinci devir ise Emile’in bir kadına aşık olup evleneceği olgunluk dönemidir (Cevizci, 2014: 100). Rousseau, öğrencisinin hayatını devirlere ayırdıktan sonra her bir dönemin kendine ait özellikleri ve eğitim içeriği olduğunu iddia eder. Buna göre Emile’in hayatının ilk dönemi yani eğitimin ilk safhası cismani olarak kabul edilir. İkinci devir ise duyum devri olduğu için bu dönemde daha çok zaruret ön planda tutulur. Üçüncü devir terbiye, tecrübe ve hüküm olmak üzere üçlü yapıya sahiptir. Bu devirde çocuğun eşya ile teması sağlanıp fiziki anlamda bilgi sahibi olması için eğitim verilir. Dördüncü devir akıl ve muhakeme devridir ve bu nedenle eğitim, akli ve ahlaki bir mahiyete bürünür. Rousseau duygulara, vicdana, ahlaki ve akli prensiplere bu dönemde daha çok yer verir; çünkü bu dönemde çocuğun toplumsal kimliği oluşmaya başlamaktadır. Son devirde ise doğal insan sıfatı ile yetişmiş ve topluma katılmış birey karşımıza çıkar. Rousseau’nun öğrencisi Emile evlenmiş ve eğitim süreci sona ermiştir (Hakkı, 1925: 97-98).

539

Bahsi geçen bu aşamalarda doğa, özgürlük, zorunluluk, yarar, ahlak, duygular gibi Rousseau’nun eğitim anlayışının merkezinde yer alan kavramlar gizlidir. Özellikle özgürlük ve doğa kavramları onun eğitim düşüncesinin yanında siyaset felsefesine dair fikirlerinin de temelini oluşturur. Bilhassa doğa mefhumu onun başlangıç noktası ve tesbit ettiği sorunların çözüme kavuşacağı yerdir. *Emile*’in ilk sayfalarında “Her şey, Yaratıcı’nın elinden çıktığında iyidir; insanoğlunun elinde bozulur” (2009a: 5) diye yazan Rousseau, insanoğlunun iklimleri, elementleri, mevsimleri müdahale ettiğini, doğadaki düzeni bozduğunu, her şeyin biçimini değiştirmeyi sevdiğini iddia eder. İnsanı da doğanın yaptığı şekilde istemeyen insanoğlu onu bile değiştirmek ister. Rousseau’ya göre bu durumda yapılması gereken şey, insanın kendisi için eğitilmesi gerektiğidir (2009a: 5). Eğer doğası gereği iyi olan insan küçük yaştan itibaren eğitilmez ve iyi bir şekilde yetiştirilmeden toplumsal yaşama dahil olursa otoritenin, önyargıların, toplumsal kurumların karşısında bu kişinin biçimsiz bir insana dönüşmesi kaçınılmazdır. Bu noktada Rousseau eğitime bir amaç yükler:

Zayıf olarak doğuyoruz ve güce gereksinimimiz var; her şeyden yoksun olarak doğuyoruz ve yardıma gereksinimimiz var; aptal olarak doğuyoruz ve düşünme yetisine gereksinimimiz var. Doğduğumuzda sahip olmadığımız ve büyüdüğümüzde gereksinim duyduğumuz her şey bize eğitimle verilir (Rousseau, 2009a: 6).

İnsana gelecek yaşantısında büyük bir katkı sağlayacak olan bu eğitimin içeriğini doğa, insan ve şeyler oluşturur: “Yetilerimizin ve organlarımızın içsel gelişmesi doğanın eğitimidir; bu gelişmenin bize öğretilen kullanımı da insanların eğitimi, bizi etkileyen nesneler hakkında kendi deneyimimizle edindiğimiz bilgi de şeylerin eğitimidir” (Rousseau, 2009a: 6). Bu üç tür eğitim arasında doğanın eğitimi bize bağlı değilken şeylerin eğitimi bazı bakımlardan bize bağlıdır. İnsanların eğitimi ise insanoğlunun en iyi bildiği eğitim türüdür. Kusursuz bir eğitimin ortaya çıkması için bu üç tür eğitimin birleşmesi gerekir ancak bu birleşme şeylerin ve insanların eğitimi üzerinde hiç bir müdahale yapamadığımız doğanın eğitime yönlendirmekle gerçekleşir. Örneğin legolarla ya da ahşap küplerle oynamakta olan

bir çocuk bir taraftan kendiliğinden ya da özgürce gelişirken diğer taraftan da bedenini, dengesini, el ve göz koordinasyonunu sağlamayı öğrenmektedir. Bu durum üçlü eğitim yapısında doğanın sağladığı eğitime karşılık gelir. Bu oyun esnasında çocuğun küplerin özelliklerini, birbirleriyle olan ilişkilerini ve etkilerini öğrenmesi ise şeylerin sağladığı eğitim türüdür. Çevredeki kişiler bu oyunu bir yere kadar müdahale edebilseler bile küplerin yapısını ve özelliklerini değiştirmeleri mümkün değildir. Çocuk mevcut formdaki küplerle oynamayı ve küplerin üzerinde yer alan resim ve harflerden hareketle benzerlik kurmaya çalışır. Bu ise insan tarafından verilen eğitim türüdür (Cevizci, 2014: 96).

Rousseau her ne kadar bir eğitim modeli sunmuş olsa da bu eğitim ile hem insan hem de bir yurttaş oluşturma imkansız olduğunu düşünür. Aslında bu mesele onun eğitim görüşünün en çetrefilli ve ikilemlere sebebiyet veren yönüdür. Kendisinin bu konuda yönelttiği soru çok basittir: “Bir insanı kendisi için yetiştirmek yerine, başkaları için yetiştirmek istendiğinde ne yapmalı?” (Rousseau, 2009a: 8). Soru her ne kadar basit olsa da makul bir cevaba ulaşmak aynı basitliği ihtiva etmemektedir. Bunun birinci sebebi Rousseau’nun eğitim sorununu *Emile* adlı kitabının dışında *Ekonomi Politik Üzerine Söylev* ve *Polonya Hükümeti ve Reform Tasarısı Üzerine Düşünceler* kitaplarında farklı bir bakış açısıyla yer vermesidir. *Emile*’de “doğayla ya da toplumsal kurumlarla savaşmak zorunda kalındığında, bir insan ya da bir yurttaş oluşturma arasında bir seçim yapmak gerekir: çünkü ikisini aynı anda oluşturmamız” (2009a: 8) diye yazan Rousseau *Polonya Hükümeti ve Reform Tasarısı Üzerine Düşünceler* adlı eserinde farklı bir tutum sergiler:

İnsanlara ulusçu gücü aşılması gereken eğitimidir; eğitim bireylerin düşüncelerini ve zevklerini o şekilde yönlendirmelidir ki eğilim, tutku ve gereklilikle yurtsever olmalıdırlar. Gözünü yeni açan bir çocuk vatanını görmeli ve ölünceye kadar da vatanından başka bir şey görmemelidir. Her gerçek cumhuriyetçi, annesinin sütüyle birlikte vatan sevgisi yani yasa ve özgürlük sevgisi emmiştir. Bu sevgi onun bütün yaşamıdır; vatandan başka bir şey görmez gözü, sadece vatanı için yaşar; yalnız kaldığında bir hiçtir artık: bir vatanı olmadığında kendisi de yoktur ve ölümden de beterdir bu durum (Rousseau, 2008a: 101).

Rousseau’nun bu fikirleri birlikte değerlendirildiğinde ilk göze çarpan özellik, hem birey hem de yurttaş yetiştirme aynı anda mümkün olmadığıdır; çünkü birey yetiştirme sanatında doğa ve doğal süreçler söz konusuken yurttaş yetiştirme sanatını içeren eğitimde konu, düzen ve biçim yasalar tarafından belirlenmelidir (Rousseau, 2008a: 101). Bunun anlamı yurttaş *Emile*’in yetiştirilmesinde toplum ve devletin söz sahibi olmasıdır. Artık devlet aktif bir biçimde eğitimde yerini almaktadır ve eğitimin sosyal ve siyasi açıdan işlev kazanmasında rol oynamaktadır. Böylece eğitimde insan eşitliği ve insan sevgisi gibi temalara ek olarak vatan sevgisi çocuğa aşılanır (Kabasakal-Bademchi, 2017: 122).

Ekonomi Politik Üzerine Söylev eserinde “halkların erdemli olmasını mı istiyorsunuz? O zaman işe onlara vatanlarını sevdirmekle başlayalım” (2008b: 144) diye yazan Rousseau böylece eğitime vatan sevgisi kavramını dahil eder çünkü “yurttaşlara, iyi olun demek yetmez; onlara iyi olmayı öğretmek gerekir ...daha önce söylediğim gibi bireysel iradesi genel iradeyle her anlamda uyumlu olan her insan erdemlidir ve sevdiğimiz insanların istediklerini biz de canı gönülden isteriz” (Rousseau, 2008b: 143). Burada yer alan düşünceler yukarıdaki sorunun neden basitçe cevaplandırılmadığının ikinci sebebini oluşturur. Rousseau devamlı olarak toplumun, toplumsal kurumların ve uygarlığın doğal insanı yok ettiğini vurgularken bu kez genel irade doğrultusunda insanların bir araya gelmesini olağan karşılar. Öyleyse bu ikilem nasıl aşılabılır? Elbette ki Rousseau toplum hayatı içerisinde veya uygar bir yaşamda bu alandan tamamen soyutlanmış bir bireyin yetiştirilemeyeceğinin farkındadır: “*Emile* aynı zamanda yurttaş olmalıdır ki görece bir dünyada yaşamasına rağmen hem doğasına uygun bir biçimde özgür hem de toplumun yapay biçimde oluşturduğu konumların dışında “kendi” olabilsin” (Tunçel, 2012: 91). Bireysel çıkarlarından feragat edip ortak irade doğrultusunda toplumsal sözleşmeyi kuran insan

böylece toplumsal yapı içerisinde yaşamaya başlayan varlık hüviyeti kazanır. Emile'in toplumsallıktan uzak bir biçimde kendinde bir birey ve yurttaş olarak yetiştirilmesi ise Rousseau'nun kendi çağında hakim olan burjuva sınıfı tavrına bir tepkidir. Rousseau, öğrencisi Emile'i insan doğasına uygun bir eğitim sunarak bağımlı ilişkiler sonucunda ortaya çıkan ve kendi özgünlüklerini kaybeden insan topluluğunun olumsuz sonuçlarından korumayı hedeflemektedir (Tunçel, 2012: 91).

İnsan doğasına uygun olan söz konusu bu eğitim doğumla birlikte başlar çünkü Rousseau için bebeklik döneminde yapılan birtakım yanlış uygulamalar çocuk üzerinde ciddi olumsuzlukların teşekkül etmesine sebep olur. Bebeklik döneminde insan yoksunluk ve zayıflık halinde olduğu için çıkardığı sızlanma ve ağlama sesleri sayesinde gideremediği gereksinimlerini başkasının yardımıyla gidermek ister. Bebeğin ya da çocuğun acıktığında, susadığında, üşüdüğünde veya uyumak istediğinde ağlamasından Rousseau dikkate değer bir sonuca ulaşır. Aslında bu gözyaşları vasıtasıyla insan çevre ile bir ilişki kurar ve böylece toplumsal düzeni oluşturan zincirin de ilk halkasını meydana getirir. Ona göre çocuğun bir tür yalvarması anlamına gelen bu gözyaşları dikkatli olunmadığı takdirde buyruğa dönüşebilir. İlk bakışta sadece yardım isteme gibi görünen bu davranış kendisine hizmet ettirme haline dönüşebilir. Çocuğun ağlayarak ya da bağırarak ihtiyacını anlatmaya çalıştığı durumlar karşısında dikkatli olunmadığı takdirde çocuğun yetişkine olan bağımlılık duygusu söz geçirme ve egemen olma düşüncesini doğurur. Bu sonucun nedeni doğa olmayıp tamamen insanın çocuğa karşı yaptığı yanlış hizmetten kaynaklanır. Ağlayarak sorununu dile getirmeye çalışan çocuk kendisine hizmet eden kişinin zayıf yönünü fark ettiği anda onu kullanmaya çalışacaktır çünkü çocuk daha önce dilini kullanarak dünyayı yerinden oynatabildiğini tecrübe etmiştir. Rousseau'ya göre böyle bir tavrın sonucunda zorba, buyurgan, kötü ve idaresi güç bir çocuk yetişmiş olur. Her ne kadar insan büyüdükçe güçlenip kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek duruma gelse de gereksinimle birlikte doğan buyurma arzusu tamamen kaybolmaz. Bu arzuya özsaygı, pohpohlanmalar ve alışkanlık da eklenince daha güçlü bir arzu ortaya çıkar. Rousseau bu aşamada hatayı telafi etmek ve tekrar doğanın yoluna dönmek için dört kural yani özdeyiş belirler. Bu kuralların amacı ise "çocuklara daha çok gerçek özgürlük ve daha az egemenlik tanımak, kendi kendilerine daha çok şey yapmalarını ve başkalarından daha az şey istemelerini sağlamaktır (Rousseau, 2009a: 5). Kendisine sağlanan özgürlük sayesinde çocuk aslında kendisini daha iyi tanır; kendi kapasitesini ve yapabileceklerini öğrenme fırsatı elde eder. Önemli olan nokta arzularını güçleriyle sınırlandırmasını teşvik etmektir ki böylece gücünün yetmediği bir şeyin yoksunluğunu daha az hissetmesi sağlanır.

1. Özdeyiş: Çocuklar, gereksiz güce sahip olmaları şöyle dursun, doğanın onlardan istediği her şey için yeterli güce bile sahip değiller; öyleyse, doğanın onlara verdiği ve kötüye kullanmasını bilmedikleri tüm gücün kullanımını yine onlara bırakmalıdır.
2. Özdeyiş: Çocuklara yardım edip gerek zekada, gerek güçte, bedensel gereksinim nitelikli her şeyde eksiklerini tamamlamak gerekir.
3. Özdeyiş: onlara yapılan yardımda, hayali ya da nedensiz arzuya hiç yer vermeden, yalnızca gerçekten yararlı olanla yetinmelidir; çünkü hayal, bu hayale yol açılmazsa, doğal olmadığı için, onları hiç tedirgin etmeyecektir.
4. Özdeyiş: Hiçbir şeyi gizlemesini bilmedikleri bir yaşta, arzularında doğrudan doğruya doğadan gelenle düşünmeden geleni ayırt etmek için, dillerini ve işaretlerini özenle incelemelidir (Rousseau, 2009a: 53-54).

Bu özdeyişlerden hareketle Rousseau'nun, eğitim sisteminde özgürlüğe vurgu yaptığı ve çocuğun arzularını kontrol edip gücünü aşan şeyleri talep etmesinin önüne geçilmesi gerektiği sonucuna ulaşılabilir. Ona göre "gerçekten özgür olan insan yalnızca yapabileceğini ister ve hoşuna gideni yapar" (2009a: 76). Çocuk elbette ki nesnelerle veya eşyalarla içiçe olacaktır ancak burada önemli olan husus gerçekten gerekli olan ve fayda sağlayan eşyalarla sınırlandırılmış bir ortama sahip

olmasıdır. Özgür ve kendine yeten bir birey yetiştirmeyi hedefleyen Rousseau için değerli olan nitelik insanın toplumsal hayattaki durumu değil doğa durumundaki saf ve hür halidir. Çocukların iradeleri insanlar tarafından bozulmadığı sürece sadece gerçekten ihtiyacı olan şeyleri isterler. İyi yetiştirilmiş bir çocuk arzularına boyun eğmez; arzularını yerine getirme nedeni onları istemesi değil gereksinim duymasıdır. Elbette ki Rousseau doğal düzen içerisinde özgürlük kadar zorunluluk ve bağımlılığın da var olduğunu farkındadır. Onun kabul ettiği zorunluluk, bireyi köleliğe sürüklemeyen ancak “insanın güçlerini kendisine doğa tarafından konan sınırlar içinde hayata geçirme izni” (Cevizci, 2014: 101) veren bir zorunluluktur. Dolayısıyla böyle bir zorunluluğun özgürlüğe herhangi bir zararı dokunmaz. Ancak bağımlılık konusuna dikkat etmek gerekir çünkü iki tür bağımlılıktan biri olan insanların bağımlılığı tüm kötülüklerin oluşmasını sağlar. Örneğin efendi ve kölenin karşılıklı olarak birbirlerinin ahlakını bozduğu yerde bu tür bağımlılığın etkisini görmek mümkündür. Bu kötülüğün çözümü ise insanın yerine yasayı koymak ve genel iradeyi özel iradenin eyleminden üstün kabul etmektir. İkinci tür bağımlılık ise şeylerin bağımlılığıdır ve doğal bir bağımlılıktır. Rousseau’ya göre çocuğu şeylerin bağımlılığı içinde tutmak gerekir; böylece eğitimde doğanın görevi takip edilmiş olur. Öyleyse bu aşamada çocuğa kazandırılmak istenen davranış gerçekten gereksinim duyduğu şeyleri istemesini sağlamaktır (Rousseau, 2009a: 78).

Maria Montessori tıpkı Rousseau gibi çocukların daha iyi anlaşılması gerektiği düşüncesinden hareket edip eğitimin yeniden düzenlenmesi gerektiği sonucuna ulaşır. Kendi dönemindeki mevcut eğitim sistemini eleştiren Montessori, çocukların okul yaşamlarında başarısız olduğunu gözlemlemiştir. Hatta 1901 yılında yaptığı bir çalışmanın sonucu olarak bizzat eğitimleriyle ilgilendiği zihinsel engeli sahip çocukların sağlıklı çocuklar için hazırlanmış devlet eğitim testlerinde başarı sağladıklarını görür. Onun bu başarısı pek çok ülkede takdirle karşılanırsa da Montessori’nin ulaştığı sonuç farklıdır. O, engelli çocukların başarısına değil normal çocukların bu testlerde daha başarılı olamamasına şaşırır (Lillard, 2018: 38). Geleneksel okullardaki bu başarısızlığı anlamak için eğitim üzerine çalışmaya karar veren Montessori, yeni düşüncelerini devlet okullarında uygulamak için izin ister ancak o dönemde kendisine bu fırsat verilmez. İlkokul düzeyinde çalışma olanağını kaybeden Montessori şans eseri Roma’nın yoksul bir kesiminde 3-6 yaş arası çocuklarla ilgilenme fırsatı elde eder. Böylece çocukları hem daha küçük yaştan itibaren inceleme imkanı bulur hem de hangi koşullar altında daha iyi öğrendiklerine dair araştırma yapar (Lillard, 2018: 39). Ancak o dönemde kendisine verilen derslik yasal olarak okul statüsünde değerlendirilmediği için tipik okul eşyası ve gereçleri almasına izin verilmez. Bu durum karşısında Montessori, kendi tasarladığı mobilya ve eğitim materyallerini sınıfında kullanıma sunar. Böylece Montessori, çocukların öğrenme sürecinde hangi materyallerin veya ne tür araç gereçlerin daha etkili olduğunu, neyin çocukların daha çok ilgisini çektiğini deneme yanılma yöntemiyle keşfetme imkanı bulur (Lillard, 2018: 40).

Karşısına çıkan bazı engelleri olumlu bir yöne çekmeyi başaran Montessori, çocukları küçük yaştan itibaren incelemeye başlar. Bu incelemeler aslında çocuğun keşfidir yani çocukluğun sırrını ve çocuğun bize anlatmak istediklerini bilimsel bir yöntemle aktaran özelliğe sahiptir. Bilimsel bir metot olan Montessori eğitimi, çocuğun bedensel ve zihinsel gelişimine yönelik yasalara sahiptir. Bu yasalardan bazıları özgürlük, disiplin, bireysel faaliyet, düzen duygusu, saygı duyulma, eğlenerek ve tecrübeyle öğrenmektir.

Bireyin gelişiminde bebeklik dönemine çok fazla önem verilmediğini ve sadece fiziksel ihtiyaçların çağı olarak görüldüğünü fark eden Maria Montessori, insan hayatının zihin, zeka ve kişilikten oluştuğunu ve bu üçlü yapının bebeklikten itibaren gelişim gösterdiğini öne sürer. Rousseau gibi çocuğa verilecek olan eğitimin doğumdan itibaren başlaması gerektiğini düşünen Montessori, insan hayatını dört döneme ayırır: 0-6 yaş arasını küçük çocukluk, 6-12 yaş arasını çocukluk, 12-18 yaş arasını ergenlik ve 18-24 yaş arasını ise olgunluk dönemi olarak kabul eder. Ona göre her dönemin

sonunda farklı ihtiyaçları doğan yepyeni bir çocuk ortaya çıkacağı için eğitim sistemi de bu dönemlerle uyumlu halde olmalıdır (Poussin, 2015: 49). Eğitimin doğumdan itibaren başlamasının diğer nedeni Maria Montessori'nin eğitim kavramını, yaşama uzanan bir yardım eli ve yaşamın korunması olarak tanımlamasında saklıdır. Bu tanım kendisini iki sonuçla karşı karşıya bırakır: "Birincisi eğitimin, hayatın başladığı anda başlaması gerektiğidir. İkincisi ise eğitim denen mefhumun asırlardır görüldüğünden çok farklı bir perspektife sahip olması gerektiğidir" (Montessori, 2016b: 16). Böylece Montessori, eğitimi salt öğretme tekniği olarak kabul etmez; artık eğitim doğumdan itibaren çocuğun yaşamına yardım etmektir. Elbette bu aşamada yeni doğan bebeğe verilebilecek şeyler temel olarak beslenme, bakımı yapma veya onu temizleme gibi gözüксе de Montessori eğitim metodunda onun zihinsel gelişimi de önemsenir. Eğitimin işlevi, hayata yardım ederken bunu bireyin hem fiziksel hem de bilişsel gelişimini göz önünde bulundurarak yapmaktır. Bu amaç doğrultusunda Montessori'nin çözmek istediği başlıca sorunlar şöyledir:

1. Erken çocukluk evresindeki bilişsel gelişimin doğası, koşulları ve temel ihtiyaçları nelerdir?
2. Zihinsel gelişimin doğuştan gelen ve tesbit edilebilir aşamaları veya dönemleri var mıdır? Bunların özellikleri nelerdir?
3. Bu dönemlerde çocuğa ne tür bir yardım, başka deyişle nasıl bir eğitim sağlanabilir? (Montessori, 2016b: 16).

Montessori'nin bu sorunlara bulduğu çözümler, aslında çalışmanın sonraki bölümlerini kapsamaktadır. Ancak burada kısaca değinmek uygun olacaktır. Maria Montessori, eğitimi çocuğa sürekli bir şeyler öğretmekten ibaret olarak görmez; aksine çocuğun kendi kendine bir şeyler yapabilmesini ister. Bu amaç doğrultusunda çocuğa doğumdan itibaren verilecek olan eğitim fiziksel olmanın yanında onun zihnini eğitime hazır hale getirmelidir. Küçük bir kaşif olan çocuk her şeye ilgi duyabilir ama yapılması gereken ona doğru zamanda doğru nesneler sunmak ve şeyler arasında bağlantı kurmasını sağlamaktır. Montessori eğitim metodunda kullanılan pedagojik materyaller, eğitimde çocuğun ne öğrendiğine ve nasıl öğrendiğine önem verildiğini göstermektedir. Tabi bu noktada önemli olan husus, çocuğun ilgi duyduğu şeylerle oyun oynamasına, odaklanmasına, muhakeme edebilmesine vb imkan sunulmasıdır. Bunun yanında Montessori hareket ve zihin arasında bir ilişki olduğunu, hareketin zihinsel gelişim açısından son derece önemli olduğunu iddia eder çünkü "gerçekleştirilen eylem sürmekte olan zihinsel etkinlik ile bağlantılıdır" (2015: 159).

Doğumla birlikte başlayan eğitim anlayışında asıl mesele yeni doğmuş bir bebeği eğitmenin pratik açıdan mümkün olup olmadığıdır. Maria Montessori'nin bu erken dönem eğitime yüklediği anlam "çocuğun doğuştan gelen tinsel güçlerinin açığa çıkmasına yardım etmek" (2015: 11) şeklindedir. Eğitime yeni bir tanım ve yaklaşım tasarladıktan sonra yapılması gereken şey, eğitimciye yeni bir yol göstermektir. Montessori bu konuda da bir adım daha ileri giderek çocuğun kendisinin eğitimciye bu yolu göstereceğini öne sürer. Böylece o zamana kadar yapılan psikolojiyi çocukluk dönemine uygulama tavrı bir tarafa bırakılıp çocukların kendi psikolojilerini onu inceleyen kişilere göstermesi yöntemine geçilecektir (Montessori, 2015: 11). Bu ise Montessori yönteminde çocuğun keşfi anlamına gelir.

Eğitimi sadece öğretme sürecinden çıkarıp insanda kendiliğinden gelişen doğal bir süreç olarak kabul eden Montessori, bu sürecin emici zihin ile gerçekleştiğini öne sürer. Zihinsel gelişim doğumla birlikte başlayıp üç yaşına kadar yoğun bir şekilde devam eder. Bu sayede çocuk kolay bir şekilde çevresinde konuşulan dili öğrenebilir. Çocuğun yeni bir dili öğrenmesi, çevresindeki kişileri ve nesneleri tanınması emici zihin sayesinde gerçekleşir.

Emici zihin kavramı eğitim açısından büyük bir yenilik niteliği taşır. Çocuk, sahip olduğu müthiş zihin kapasitesi sayesinde bir taraftan oyun oynarken diğer taraftan çevresinde olup biten olayları, alışkanlıkları, adetleri ve hatta dini zihnine güçlü bir şekilde çeker. Çocuğun gelişim döneminde ilk yılların çok önemli olmasının sebebi budur. Çocuk kendisine yapılacak olan akıllıca

yardıma en çok bu dönemde ihtiyaç duyar. Montessori yönteminin benimsediği çocuğa yardım etme düşüncesi, onun güçsüz ve zayıf olmasından değil büyük bir yaratıcı enerjiye sahip olmasından ileri gelir. Bu enerji, korunmaya gereksinim duyan bir doğaya sahip olduğu için çocuğa yardım etmek gerekir. Böylece eğitim yeni bir işlev kazanır: “gelişim sürecindeki zihine yardım etmek, enerjisine destek olmak ve güçlerini daha da güçlendirmek” (Montessori, 2015: 38). Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, çocuğun kendisini geliştirebilmesi için ona sadece gerektiği zaman gerektiği kadar destek sunabilmektir; fazlasını değil. Ona gereksiz yardım etmekten vazgeçildiği anda kendi kendine öğrenme süreci de başlamış olur.

2. Doğa

Doğa kavramı, Rousseau'nun hem siyaset hem de eğitime dair düşüncelerinde önemli bir yere sahiptir. Kavramın siyasi ayağında toplumun nasıl kurulduğu, cemiyet hayatının getirdiği sorunlar, bu sorunları çözme aşamaları, yasaların ve yönetim şekillerinin ortaya çıkma süreci gibi konular tartışılır. Eğitim ayağında ise doğa durumunda yaşayan insanın özellikleri pedagoji alanına uygulanarak o durumdaki gibi mutlu ve özgür bir bireyin nasıl yetiştirileceği tartışılır. Toplumsal düzen kavramının tam karşısında yer alan ve ona tezat özellikler ihtiva eden doğa durumu, Rousseau eğitim modelinde aslında bir anlamda eskiye dönüş özlemidir. İnsanların toplum yaşamına geçmeden önce doğa durumunda yalnız ama daha mutlu ve özgür yaşadığını öne süren Rousseau için toplumsal hayat, bireyin daha önce sahip olduğu bazı değerleri kaybetmesine neden olmuştur. Bu noktadan bakıldığında doğa durumu ferah ve huzurluyken toplumsal yaşam da bir o kadar kötü ve mutsuzluk vericidir.

Rousseau'ya göre toplumsal hayata geçişin bazı nedenleri vardır. Bu nedenlerden biri insanın artan ihtiyaçları doğrultusunda bu ihtiyaçlarını karşılamak için başkasının yardımına muhtaç olmasıdır. Kısaca artan ihtiyaçlar kişiyi, başkasının varlığına bağımlı hale getirir. Böylece yavaş yavaş bir araya gelmeye başlayan insanlar toprağı işlemiş, belirli bir toprak parçasına sahip olmaya çalışmış ve böylece mülkiyet düşüncesinin de temeli atılmıştır. Toplum haline gelmek bireyin refah seviyesini artırmış gibi görünse de aslında onun doğasının bozulmasına sebebiyet vermiştir. Örneğin doğa durumunda tek yaşayan ve kendi ihtiyaçlarını kendi karşılayan insanda rekabet, kıskançlık, kazanma hırsı, eşyaya olan bağımlılık gibi duygular yoktur. Ancak cemiyet halindeki yaşamda bireyler kendilerini diğerleriyle mukayese etmeye başlar veya sahip olduklarının daha fazlasını ister. *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı* (Rousseau, 2009b) kitabında her iki durumu ayrıntılı biçimde açıklayan Rousseau için artık yapılması gereken şey, toplumsal yaşamda mutlu olabilecek birey yetiştirmektir. Doğa durumuna dönmek imkansız olduğuna göre, toplumsal yaşamın sunduğu kötü şartlara inat bu birey cemiyet hayatı içinde ama onun etkilerinden uzak tutularak yetiştirilebilir. Böylece mevcut toplum da ıslah edilmiş ve düzeltilmiş olur (Hakkı, 1925: 63).

Bu amaç doğrultusunda Rousseau, öğrencisi Emile'i yetiştirirken olabildiğince doğa durumundaki insanın özelliklerini veya onun yaşam şeklini uygulamaya çalışır. İnsana her şeyin en iyisini sunan doğa, ona yaşamını idame ettirmesi için gerekli olan arzuları ve bu arzuları tatmin edecek yetileri vermiştir. Doğa durumunda ya da böylesi bir ilkel durumda insanın gücü ve arzusu arasında denge olduğu için mutlu bir yaşama sahiptir. Ancak potansiyel halde bulunan hayal gücünün etkin olmasıyla birlikte insanın arzuları artmış ve bu durum onun mutsuzluğuna sebep olmuştur. Doğa durumuna daha yakın olan insan mutlu olmaya daha yakındır çünkü yetileriyle arzuları arasındaki fark küçüktür. Eğitimde bu ilkedan uzak durulduğu zaman, her şeyi elde etmeye çalışan ve arzuları durmadan artan bir çocuk yetiştirilmiş olur. Bir noktadan sonra çocuk, yerine getirilmesi zor olan şeyleri istediğinde geri çevirme davranışıyla karşı karşıya kalacak ve yoksunluk hissinden dolayı mutsuz hale gelecektir. Bunun yanında maruz kaldığı geri çevirme davranışını kendisine yapılan bir başkaldırı olarak değerlendirdiği için öfke duygusunu da bir hayli yaşayacaktır. Eğitimde bu sonucun

yaşanmaması için uygulanması gereken ilk kural, çocuğun istediği için değil de gereksinimi olduğu için bir şeyi elde etmesine müsaade etmektir. İkinci kural ise bir şeyi yerine getirme nedeninin, boyun eğmeden kaynaklanmayıp zorunluluktan ileri geldiği çocuğa hissettirilmelidir (Rousseau, 2009a).

Rousseau'nun felsefesinde doğa kavramı hem 'tabiat' anlamında hem de insana dair niteliklerin ihtiva edildiği özellik anlamında kullanılır. Kısaca değinmek gerekirse doğa bu haliyle insana ait olan istidat, arzu ve tutumla ilgilidir. Bu açıdan Rousseau, Aristotelesçi bir tavır sergiler. İnsanda var olan potansiyelin ya da kuvvenin gerçeklik kazanmasına, insanın korunmasını ve uygun niteliğin hayata geçmesine katkıda bulunan şeyin insana doğal olduğu ya da insanın doğasının bir parçası olduğu söylenebilir (Dent, 2005: 97). Söz konusu kavramın insan doğasına yönelik kullanımı tutkular konusunda karşımıza çıkar:

Doğal tutkularımız çok sınırlıdır, bunlar bizim özgürlüğümüzün araçlarıdır, amaçları yaşamımızı korumaktır; bizi boyunduruğu altına alıp yıkan tüm tutkular bize başka yerlerden gelir; bunları bize veren doğa değildir; biz bunları doğanın zararına özümseriz (Rousseau, 2009a: 283).

Rousseau'nun tutkulara yönelik izahları başka bir çalışmanın konusu olabilir; çünkü kendisi, tutkuların kaynağına dair incelemeyi bireyin ahlaki yönünü açıklamak için ele alır. Böylece öz-sevgi ve öz-saygı olarak adlandırılan iki temel duygunun varlığına ulaşır.

Rousseau'ya nazaran konuyu daha bilimsel ve uygulama açısından daha gerçekçi yaklaşan Montessori için doğa, uygar toplumda yaşayan insanın uzak kaldığı bir alandır. Montessori eğitim yönteminde de doğayla içiçe olmaya büyük önem verilir çünkü "insanoğlunun doğru bir düşünce ve bilgi edinimi için doğayla iletişim kurması, doğayı gözlemlemesi ve keşfetmesi gereklidir" (Montessori, 2016b: 104). Ancak mevcut medeniyet sistemi içinde herkesin doğaya dönmesini beklemek mantık dışıdır çünkü örneğin bir işçinin çocuğunu doğada gezdirmek için işini bırakması beklenemez. Medeniyeti doğanın fethedilmesi olarak tanımlayan Montessori, medeni yaşamın insanı doğadan koparttığını öne sürer. Her şeye rağmen çocuğun doğayla bağ kurması, ondaki mevcut düzeni, uyumu, güzelliği görmesi, tüm bilim ve sanat dallarının temelini oluşturan doğal yasaları öğrenmesi için fırsatlar sunulmalıdır. Örneğin çocukla birlikte yapılacak yürüyüşler illaki doğada olmak zorunda değildir. Bu yürüyüşler parkta, tarlada, şehir merkezinde ve hatta marketlerde bile yapılabilir. Burada vurgulanan yürüyüş çocuğun dış ortamda yaptığı basit bir gezinti değildir; tam tersine bu tür yürüyüşün bir hedefi ve yöntemi olmalıdır. Eğitsel yönden değerli olan bu tür yürüyüşlere başlamadan önce çocuğun rızası mutlaka alınmalı ve ona nereye gideceğine dair bilgi verilmelidir. Yürüyüşe çıkıldığında ise ilk belirlenen rotaya sadık kalınmalı ve çocuk başka yerlere götürülmemelidir. Böylece çocuk sonraki süreçte kendisini nelerin beklediğini ve sonraki aşamada ne yapacağını zihnen kavramış olur. Bu uygulama çocuğun zihninde daha sonra yapılacak yürüyüşlere dair bir canlandırma ve beklenti oluşturduğu için çocuk yapılan gezintilerde daha verimli deneyimler kazanır. Dolayısıyla Montessori'nin tavsiye ettiği eğitimsel yürüyüşler, bir ayağın diğerini takip ettiği lokomotif tipi yürüyüşten ya da fiziksel bir aktiviteden çok daha fazlasıdır. Mekanik yürüyüşün çok daha ötesinde yer alan bu aktivite, zihinsel bir hedef ve bilişsel bir sonuç taşır (Montessori, 2016b: 102). Çıkılan yürüyüşlerde çocuk salt gözlem ve keşif aracılığıyla kendi kendine etrafı inceleyecektir. Montessorinin küçük kaşif olarak tanımladığı çocuk, merak duygusuyla dış çevreyi gözlemler; çünkü burada ilke basittir: "zihin merak ettiğine yönelir, beden ise onu takip eder" (Montessori, 2016b: 103). Beden, merak duygusuyla hareket eden zihnin yönlendirmesiyle adım atar. Böylece çocuk uzun bir mesafe katetse bile fiziksel anlamda yorgunluk hissetmez; tam tersine enerjisi katlanarak artar. Montessori, belirli bir plan çerçevesinde yapılan bu tür yürüyüşler sayesinde bazı sorunların da çözüme kavuşacağını öne sürer. Örneğin pek çok anne, çocuğun uzun yürüyüşler yapamayacağını düşünür ve buna zorlandığında da ağlayıp inat ettiğini dile getirir. Montessori için bu sorunların sebebi sürecin yanlış

uygulanmasıdır. Tasvir edilen eğitsel amaçlı yürüyüşlerin yöntemi adım adım uygulanırsa bahsi geçen sorunun yaşanmayacağını iddia eder. Çünkü böyle bir gezintide yürüyüşe çıkan çocuktur; yetişkinler ise korumak için ona eşlik etmelidir (Montessori, 2016b: 103). Dolayısıyla yetişkin onu takip etmeli ve onun ilgisini çeken şeyleri öğrenmesini sağlamalıdır. Küçük kaşifin gözlem yapmasını, keşfetmesini ve merakının peşinden gitmesini müsaade etmek hem eğitim açısından bir değer taşır hem de ona yönelik bir saygıyı ifade eder. Böylece medeniyetin zararları biraz olsun en aza indirgenebilir.

Maria Montessori her ne kadar medeniyete karşı doğayı bir üst noktada kabul etmiş gibi görünse de kurucusu olduğu Çocuklar Evi olarak adlandırılan kurumlar aslında medeniyetin doğurduğu kurumlardır. Böyle bir handikapın farkında olan Montessori, adı geçen kurumlarda çocukların doğal yasalara göre gelişebilmeleri için imkan sunulduğunu ve medeniyetin sebep olduğu sorunlara böylece çözüm sağlandığını belirtir. Çocuklar Evi'nde çocuğun, doğanın onu yönlendirdiği şekilde hareket etmesi esas alınır ve çocuğun farklı gelişim evrelerinde ortaya çıkan ihtiyaçları karşılanır.

3.Özgürlük

Rousseau'nun eğitim düşüncesindeki tılsımlı diğer sözcük şüphesiz ki özgürlük mefhumudur. Özgürlük fikrine ve özgür olmaya meftun olan Rousseau için başlıca sorun, insanın özgür doğmasına rağmen her yerde zincire vurulmuş olmasından kaynaklanır. Filozofun özlemini duyduğu özgür birey, toplumsal yaşamda yer alan uygar insan değil; aksine doğa durumunda adı geçen doğal insandır. Toplumsal düzene geçişle beraber insanların kaybettiği en kıymetli değer özgürlük olmuştur. Rousseau'ya göre bir anlamda ilk siyasal toplum örneği olan aile yapısıyla birlikte insanlar, toplumsal düzene geçiş yapmıştır. Tabi bu aile yapısı zamanla toplumsal sözleşmenin kurulmasına kadar ilerleyip bilimlerin ve sanatların gelişmesini yani medeniyetin kurulmasına öncülük etmiştir. Bu değişimin sonucunda doğal insan, saflığını ve doğal özgürlüğünü kaybedip hesap ve bencillik peşine düşmüştür. Yaratıcının iyi olarak yarattığı insan, ötekiyle kendisini karşılaştırmaya başlayınca kırs, kurnazlık, rekabet ve düşmanlık da bu süreç içerisinde zuhur etmiştir. Artık toplum, bireyselliği yok edip yerine bağımlılık ve köleliği koymuştur (Goyard-Fabre, 2013: 50).

Tüm bilgeliliğimiz kölece önyargılara bağımlıktan ibaret; tüm alışkanlıklarımız yalnızca bağımlılık, sıkıntı ve baskı. Uygar insan kölelik içinde doğar, yaşar ve ölür. Doğuşunda bir kundak içinde dirilir, öldüğünde bir tabutun içinde çivilenir; insan şeklini koruduğu sürece, kurumlarımız tarafından zincirlenir (Rousseau, 2009a: 13).

Rousseau, doğal insan ve uygar insan ikilemi bağlamında soruna yönelik bulguları tesbit ettikten sonra çözüme yönelik araştırmayı başlatır. Doğal durumda kaybedilen gerçek özgürlüğü geri kazanmak mümkün değildir ancak insanlar bir ömür boyu da kölelik içinde yaşayamaz. Bu nedenle tekrar özgür olmanın temelde toplumsal sözleşme kavramı bağlamında siyasi özelliği varken bozulmuş toplum içinde özgür bir birey yetiştirme gayesi bağlamında da pedagojik bir özelliği mevcuttur. Bu amaç doğrultusunda atılması gereken ilk adım eğitimi, doğumdan hemen sonra yani bebeklik dönemiyle başlatmaktır. Bebeklik döneminde yapılan en büyük hata kundaklama yöntemidir. Rousseau bebekleri kundaklama geleneğinin onların huyu ve karakteri üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu öne sürer. Bebeğin bu yöntemle ortaya çıkan ilk duygusu acı ve üzüntüdür. Yetişkinlerin yeni doğan bebeğe verdikleri ilk hediye zincirlerdir ve bebeklerin gördüğü ilk davranış ise yetişkinlerin verdiği acılardır. Bebek doğar doğmaz karşılaştığı bu muameleden kurtulmak için ağlayarak sıkıntısını dile getirmeye çalışır (Rousseau, 2009a: 15). Rousseau için kundaklama yöntemi doğar doğmaz özgürlüğün önüne konulan bir engeldir. Bundan kurtulmak için bebeklerin tehlikesizce ve rahatça hareket edebilecekleri büyük bir beşiğe yatırılması gerektiğini salık verir ki bu da çocuğa tanınan hareket özgürlüğü anlamı taşır.

Esaslı bir pedagoji yöntemi tasarlamak isteyen Maria Montessori, bu amaç doğrultusunda özgürlük kavramına bir hayli dikkat çeker. Ona göre çocuk doğal gelişimi süresince hem zihinsel hem de fiziksel alanda aşama aşama bağımsızlığını kazanmaya başlar. Bu aşamanın başlangıç noktası doğumdur; çünkü doğum, bebeği annenin bedensel süreçlerinden bağımsız kılma anlamına gelir. İkinci aşama ise altı aylık dönemde bebeğin ek gıdaya geçmesidir ki bunun anlamı bebeğin anneye olan bağımlılıktan kopmasıdır. Üçüncü aşama ise çocuğun ilk heceleri söyleyerek konuşmaya başlamasıdır. Montessori için konuşmayı öğrenmek ve başkalarıyla anlamlı bir iletişim kurmayı başarmak bağımsızlık için atılan önemli bir adımdır; çünkü çocuk konuşarak ve kendini ifade ederek gereksinimlerini karşısındakine aktarabilir. Böylece ihtiyaç duyduğu şeylerin başkası tarafından karşılanması için beklemek zorunda kalmaz. Çocuğun bağımsızlık yolunda attığı bir diğer adım yürümeyi öğrenme aşamasıdır. Yürüme faaliyeti çocuğa istediği yere gitme, çevrede koşma gibi imkanlar sunar. Ona, bu bağımsızlığa doğru adım atmasını ve özgürlüğünü kazanmasını sağlayan şey ise doğadır (Montessori, 2015).

Öyleyse özgürlüğün birinci basamağında doğanın rolü apaçık bir şekilde yer almaktadır. Ancak özgürlük için bu, yeterli bir süreç olarak kabul edilemez. Montessori eğitim ilkesinin temeli çocuğun yaşamına yardım etme ülküsüne dayanır. Dolayısıyla onun bağımsızlık düzeyine ulaşması eğitimde hedeflenen sonuç haline gelir. Çocuk, fiziksel anlamda kendi başına hareket etme, bir şeyler taşıma gibi etkinliklerle daha üst bir bağımsızlık seviyesine çıkar. Ancak gelişim sadece bununla sınırlı değildir. Çocuk zihinsel açıdan da bağımsız olmak ister yani deneyimler aracılığıyla kendi zihnini geliştirmek ister. Montessori'nin yoğunlaştığı nokta insan gelişiminin özgürlük ve çevresel deneyim vasıtasıyla mümkün olduğunu ifşa etmektir çünkü çocuk çevresini idrak ettikçe olayların nedenlerini öğrenmeyi arzular (Montessori, 2015: 103).

Montessori eğitim modeline göre çocuğun sürekli artan bağımsız olma çabası onun devamlı olarak büyüyen kişiliğinden kaynaklanır. Böylece çocuk hem bağımsızlığı hem de kendini koruyabilme davranışını kazanır. Çocuğun bağımsızlığı daha ilk yıllardan itibaren başarması etkinlik yoluyla gerçekleşir. Çocuk, sürekli olarak gösterdiği çaba ile özgürleşir. Artık onun için önemli olan şey durağanlık değil sürekli bir edinim içinde olmaktır. Çocuk büyüdükçe içgüdüleri aracılığıyla kimsenin yardımına ihtiyaç duymadan eylemlerini tek başına yerine getirmeyi amaçlar. Bunun aksi bir durum ortaya çıktığında ise kendini savunarak bilinçli bir hareket sergiler. Onun gayesi kendi başına başarılı olabilmek ve bu amaç doğrultusunda çabalarını artırmaktır.

Kendi görüşü içerisinde etkin bir yaşam anlayışını savunan Montessori'nin bu düşüncesinin dayanağı şüphesiz ki Aristoteles'tir. Montessori, Aristoteles'in etkin yaşam ve mutluluk arasında kurduğu ilişkinin bir benzerini çocuğun faaliyetleri doğrultusunda kurar. Ona göre dinlenmek veya eylemsizlik halinde bulunmak çocuğun doğasına aykırı durumlardır. Çocuk, merak duygusunun itici gücüyle bir şeyler öğrenmek ve bir etkinliği gerçekleştirmek ister. Çocu zaman yetişkin için önemsiz bir uğraş gibi görünen etkinlikler çocuğa güç ve bağımsızlık hissi kazandırır. Onun başardığı iş mutlu olmasını sağlar ve böylece çocuk bu keyif haliyle daha fazla çalışmak ister. Sonuç olarak çocuğun mutlu olup olmadığı durumu Montessori için eğitimin yolunda gidip gitmediğine dair bir ölçüt olarak kabul edilir çünkü "çocuğun büyümesi etkinliği yoluyla olur" (Montessori, 2016b: 79).

Bağımsızlık-etkinlik-mutluluk sürecinde dikkat edilmesi gereken diğer nokta çocuğa gereksiz yapılan yardımlardan kaçınmaktır. Zamanında ve doğru bir şekilde yapılmayan yardımlar çocuğun gelişimine engel olur. Eğitim metodunda bağımsızlığı ve kendi kendine bir şeyler yapabilmeyi önemseyen Montessori çocuğa sağlanan gereksiz yardımların onun büyümesinde temel bir gereksinim olan bağımsızlaşma ihtiyacına ket vuracağını iddia eder. Yapılması gereken şey devlerin nezaketinin, cücelerin felaketi haline gelmemesini sağlamaktır (Montessori, 2016b: 23).

4. Zihin ve El

Rousseau'nun kendi pedagoji sistemi içerisinde ustalıkla işlediği eğitim-duyu arasındaki bağlantı aslında onun epistemolojik yönünü de sergiler. Çevresindeki nesnelerle tanışan çocuk için önemli olan husus, gördüğü nesnedeki kendisiyle ilgili olan gözle görülür nitelikleri idrak edebilmektir. Bu nedenle yapılması gereken duyuları kendi işlevlerine uygun olarak geliştirmek ve nesnelerin algılanabilir özelliklerini çocuğa öğretmektir. Rousseau'nun duyulara büyük bir atıf yapmasının nedeni, anlama yetisine giren her şeyin buraya duyular aracılığıyla geldiğini iddia etmesinden kaynaklanır. Bu argüman bağlamında ortaya atılan ikinci iddia ise insanın ilk düşünme yetisinin, duysal içerikli bir düşünme yetisi olduğudur. Öyle ki bu yeti, zihinsel düşünme yetisine temel oluşturur. Artık Rousseau için ilk öğretmenler ellerimiz, ayaklarımız ve gözlerimizdir. Bu nedenle çocuklara çok erken yaşta kitaplarla tanıştırmayı doğru bulmaz çünkü kitaplar düşünce yürütmeyi öğretmez; aksine başkasının düşünme yetisini nasıl kullandığını açıklar (Rousseau, 2009a: 145).

Çocuklarda düşünme yetisini geliştirmenin yolu kitaplar olamayacağına göre bu amaç doğrultusunda farklı bir yol izlenmesi gerekir. Bir beceri kazanabilmenin temel kuralı gerekli olan araçları temin etmek ve bu araçları yararlı şekilde kullanmaktır. Düşünmeyi geliştirmenin yolu ise zekanın araçları olan kolları, bacakları ve duyuları çalıştırmaktır. Güçlü, kuvvetli ve sağlıklı olan bir vücut bu araçlardan olası bütün yararı temin eder. Kısaca Rousseau için zihin etkinlikleri ile sağlam bir vücut arasında güçlü bir bağlantı vardır (Rousseau, 2009a: 145). Onun eğitim anlayışındaki olay örgüsü incelendiğinde bunu açıkça görmek mümkündür. Rousseaucu eğitim modelinde çocukluğun ilk döneminde bedensel gelişime ağırlık verildikten sonra *Emile*'in III. kitabında yani oniki yaş civarında zihinsel gelişim için çalışmalar yapılır. Rousseau artık gelişmekte olan vücuda ve onun etkinliklerine bilgilenmek isteyen zihnin etkinliğinin dahil edilmesi gerektiğini ve böylece çocukluğun ikinci döneminde ele alınan duyuları düşüncelere dönüştürme zamanının geldiğini iddia eder. Ancak algılanabilir nesnelerden zihinsel nesnelere hızlı bir geçiş yapılmasını doğru bulmayan Rousseau, duyuları yine zihnin etkinliklerinde kılavuz olarak kullanır. Bu kılavuzu seçerken göz önünde bulundurduğu temel bir kriter mevcuttur: "Dünyadan başka kitap, olgulardan başka da eğitim yoktur" (Rousseau, 2009a: 212). Öyleyse çocuk hemen kitaplarla tanıştırılmamalıdır. Daha önce değinildiği gibi kitap okuyan çocuk, Rousseau'nun nazarında, sadece okumayı bilecektir, düşünmeyi değil. Her ne kadar kitap aracılığıyla sözcükler öğrenilse de bu, çocuğun kendini eğittiği değeri taşımaz.

Bu prensipler doğrultusunda çocuğa bilimsel bilgiler bile öğretilebilir. Örneğin coğrafya öğrenimi için küre, harita gibi malzemeler gereksiz olup gerçek nesneler kullanılmalıdır. Böylelikle gözleme dayalı bilgi elde edilir. Örneğin akşam vakti çıkılan bir gezinin amacı, sadece vakit geçirmek olmayıp güneşin batışını gözlemlemek hedeflenebilir. Güneşin doğuşunu izlemek için de benzer bir gezinti yapıp izlenimler elde edilir. Burada önemli olan nokta, çocuğun algıladığı duylara yönelik bir uyum olduğunu anlamasını sağlamaktır. Çocuk nesneleri algılasa bile aralarındaki ilişkiyi henüz idrak edemez çünkü bunun için yeterli deneyime sahip değildir. Çocuğun duylardan bileşik izlenimleri elde edebilmesi için bazı duygularının (*sentiments*) uyanması gerekir. Rousseau'nun bu aşamada bahsettiği duygular ise çocuğun kızgın kumlarda ya da çorak ovalarda gezerken hissettiği sıcaklık gibi duygulardır. Bunun yanında serin havayı da tecrübe eden çocuk böylece ikisi arasındaki farkı anlayabilecektir. Benzer şekilde doğanın diğer güzellikleri yani çiçeklerin kokusu, yeşillikler, çimenler çocuğun duyularını etkilemeli ki buna yönelik onda bazı duygular oluşabilsin. Kısaca Rousseau çocuğa çok şey öğretmeyip doğru ve açık düşünceleri onun zihnine yerleştirir. Amacı ise çocuğun bilgi edinmenin yolunu idrak etmesini sağlamaktır (Rousseau, 2009a).

Duyular ve duygular aracılığıyla bilgi elde etmenin yoluna ek olarak vücut ve elleri çalıştırma alışkanlığı da benzer amaca hizmet eder. Bu, Rousseaucu bakış açısına göre düşünme kabiliyetini

doğuracaktır. Onun çocuktan istediği şey köylü gibi çalışması ama filozof gibi düşünmesidir. “Vücudun ve zihnin idmanlarının her zaman birbirleri için dinlendirici” (Rousseau, 2009a: 270) olması gerektiğini vurgulayan Rousseau, bu düsturu eğitimin gizemi olarak kabul eder. Hal böyle olunca Rousseau’nun öğrencisine seçtiği meslek ya da başka bir ifadeyle sahip olmasını istediği zanaat marangozluktur. Marangozluk onun için yararlı, evde yapılabilir, vücudu idmanlı tutan, beceri ve ustalık isteyen bir el işidir. Rousseau’nun böyle bir meslek seçmesinin bir diğer nedeni, ellerle yapılan işlerin insanın doğal durumuna en çok yakın olan işler olmalarıdır. Rousseau zanaatkarın mevkisini yazgıdan ve insanlardan en bağımsız olan bir mevki olarak kabul eder. Çiftçiler onun gözünde köledir ancak yalnızca işine bağlı olan zanaatkar tam olarak özgürdür. Her iki meslek grubunun kaderini belirleyen bazı nitelikler mevcuttur. Örneğin çiftçinin ürünü satmak için başkasına bağlı olması, düşman, kral ya da herhangi bir dava sonucunda tarlanın kaybedilme ihtimali gibi gerekçelerden ötürü bu mesleği öğrencisine uygun görmez. Tarımı ise meslek olarak değil ama bir etkinlik ya da aktivite bağlamında veya mülkiyetin doğurabileceği sorunları anlatmak için öğretir. Çünkü Rousseau için bir toprak parçasının etrafını çevirip bunun kendisine ait olduğunu diğer insanlara inandıran ilk kişi uygar toplumun kurucusu olmuştur. Her ne kadar tarım insanın ilk mesleği olsa da doğa durumuna tutkun olan Rousseau için en kıymetli iş zanaatkarın işidir; çünkü zanaatkar başına herhangi bir musibet geldiğinde tüm eşyalarını toplayıp kolayca gidebilir. Onun tüm işi ellerinde olduğu için belirli bir alanda yaşamak zorunda değildir. Zanaatkarın ön planda olmasının bir diğer nedeni onun kafadan çok ellerini çalıştırmasıdır. Böyle bir meslek dalı insana servet kazandırmadığı ve servete tamah ettirmediği için rahatlıkla birine öğretilir (2009a: 258-259). Rousseau bu nedenlerden ötürü meslek olarak zanaat işine dayanan marangozluğu yaşamının üçüncü döneminde veya kitabının üçüncü bölümünde öğrencisine öğretir.

Bu aşamaya gelmeden önce Rousseaucu pedagojiye baktığımız zaman ilk olarak çocuğun vücudunun ve duyularının çalıştırıldığını ve onların idmanlı tutulduğunu görürüz. Daha sonra ise zihin ve düşünme yetisini geliştirmek için çaba harcanır. Sonraki adımda ise organların kullanımı yetilerin kullanımı ile birleştirilerek çocuğa, etkin ve düşünen bir varlık kimliği kazandırılır. Dördüncü olarak da çocuğun duyarlı ve seven bir varlık olması için duygular aracılığıyla aklın geliştirildiği aşamaya geçilir. Bu aşamada çocuğa iyi yargı yürütmenin yolu öğretilir (Rousseau, 2009a: 270). Böylece çocuk belirsiz durumlar karşısında hemen yargıya varmak yerine olayı incelemek ister. Görünüşe bakarak hemen sonuca ulaşmak istemeyen bir birey böylece daha az hata yapmış olur (Rousseau, 2009a: 274).

Rousseau onbeş yaşın dahil olduğu çocukluğun üçüncü döneminde zihin gelişimine yönelir. Ancak çok fazla bilimsel bilgi öğretmek ya da deney yapmak yerine bilimin kolay ama uzun ve yavaş kat edilmesi gereken yolunu öğretir. Ona göre esas olan şey, çocuğun kendi kendine öğrenmesini sağlamaktır; aksi takdirde başkasının düşüncelerinden kolayca etkilenen bir birey olur. Tabii burada dikkat ettiği nokta çocuğun kapasitesine göre davranmaktır yani zihnin taşıyabildiği kadarını ona vermektir. Onbeş yaşına gelmiş olan bir çocuğa çok az şey öğrettiğinin farkında olan Rousseau için temel amaç, bilgiyi verecek olan yetinin kazandırılmasıdır. Bu eğitim düşüncesinde ilerleyen çocuğun, açık, yetenekli, her şeyi öğrenmeye hazır ve bilgilendirilebilir bir zihin yapısına sahip olacağını iddia eder. Böylece çocuk her yaptığı şeyin neye yaradığını ve inandığı şeylere de neden inandığını bulabilecek bir birey olarak yetişir (Rousseau, 2009a: 277-278).

Montessori yönteminin pedagoji tarihi içerisinde özel bir yer verilmesini sağlayan hususlardan bir diğeri, zihin ve el arasında kurulan koordinasyondur. Kendisi pedagojik araştırma alanında yer verdiği zihin ve el arasındaki ilişkiyi, aldığı tıp ve antropoloji eğitiminin de etkisiyle daha bilimsel bir açıdan yaklaşmıştır. Ellerin işleyişinin aksine ayakların işleyişinin biyolojik bir temele dayandığını öne süren Montessori, insan ayağının fizyolojik, biyolojik ve anatomik olmak üzere üç bakış açısıyla

incelenebileceğini söyler. Söz konusu eller olduğunda ise biyolojik bir yönlendirmenin olmadığını ya da fizyolojik bir temelle bunun açıklanamayacağını düşünür. Ellerin daha ayrıcalıklı bir konuma sahip olmasının nedeni zihindir; zihin bir anlamda ellere rehberlik eder. Elin becerisi zihnin gelişimiyle bağlantılı olduğu için bu durum uygarlığın gelişimini zemin hazırlamıştır; çünkü insan düşüncelerini yani zihnindekileri elleriyle dışa vurur. Büyük uygarlıkların geride bıraktıkları yapıtlar bunun kanıtı niteliğindedir. Montessori, Hindistan'daki el işçiliklerini, Mısır medeniyetinden kalan kalıntıları ve resimleri zihin-el arasındaki ilişkiyi gözler önüne seren örnekler olarak sıralar. İnsanın duygularını, düşüncelerini, yaşadıklarını sözel olarak da aktardığı unutulmamalıdır; ancak ellerin biraz daha önem arz etmesinin sebebi iz bırakmalarıdır (Montessori, 2015: 167).

Uygarlık gelişiminin mihenk taşı eller, çocuğun zihin gelişimi için büyük bir önem arz eder. Zihin, ellerin yardımı olmadan belirli bir düzeye kadar elbette ki gelişebilir ama ellerin doğru işlerde kullanılması sayesinde bu gelişim daha üst düzeye çıkar. Montessori bu aşamada iddiasını bir adım daha öteye taşıyarak çocukların psikolojik yönden gelişimlerinde yine ellerin etkisi olduğunu öne sürer. Bu, kısaca elin kişilik gelişimi üzerinde önemli bir faktör olduğu anlamına gelir. Çocuk, zihnindekileri çevresinde uygulama olanağı bulduğu takdirde karakteri tam olarak gelişebilecektir. Böylece Montessori, çocukların iki gelişim çizgisi üzerinde incelenmesi gerektiği sonucuna ulaşır: elin gelişimi ve yürüme-dengede kalmanın gelişimi (Montessori, 2015: 170). Yürüme ya da dengede durma beyinciğin gelişimiyle ilgiliyken elin gelişimi bebekliğin ilk döneminde içgüdüselken sonraki dönemlerde istemli hale gelir. Örneğin çocuk bir nesneyi isteyerek tutma ya da kavrama davranışı sergiler. El konusunda önemli olan diğer husus, çocuğa faydalı etkinlikler yapması için bir şeyler vermektir. Çocuk kendi eylemleri sayesinde ve çaba harcayarak bağımsız olmayı öğrenebilecektir.

Maria Montessori yaptığı gözlemler vasıtasıyla elin, zihin gelişimi için önemli bir role sahip olduğunu keşfeder. Bu keşfin sonucunda el, onun pedagoji sisteminde önemli bir eğitim aleti haline dönüşür. Çocuğun gelişim sürecinde bilginin ortaya çıkmasını sağlayan şey, zihnin rehberliğindeki elin hareketleridir: "El beyne iletir, beyin bu yeni bilgiyle ele rehberlik eder, el yeni talimatı gerçekleştirirken daha fazla bilgi edinir ve yeniden beyne rapor eder" (Lillard ve Jessen, 2015: 77). Artık atılması gereken adım çocuğun gelişiminin bu yönde olmasını sağlamaktır.

Çocuk gelişiminin ilk üç yılına büyük bir atıf yapan Montessori eğitim sistemi için bu dönemdeki el gelişimi de fazlasıyla önemlidir. Aslında bu gelişim bebeklik döneminde başlar. Her ne kadar yenidoğan bir bebeğin yaptığı özensiz el hareketleri kasti olmayıp refleks niteliği taşısa da bebek açısından bilgi değerindedir. Örneğin bebeğin başparmağını emmesinde bile beyin ve elin eşzamanlı olarak çalıştığı söylenebilir. Bu dönemde zihinsel olanla çevresel olan arasında uygun bir eşleşme gerçekleşmezse sorunlar ortaya çıkabilir. Dikkat edilmesi gereken nokta, el hareketleri ile beyne giden bilgi arasında dengeyi kurabilmektir. Gelişmemiş olan eller, beynin geri kalmasına neden olacağı için çocuğun el gelişimine destek olmak gerekir (Lillard ve Jessen, 2015: 78). Bebeğin bilinçli ve kasıtlı olarak bir nesneye uzanması ve onu yakalamaya çalışması üç ila beş aylıkken gerçekleşir. Bir nesne hakkında bilgi sahibi olmaya çalışan bebek, beynine uygun mesajı iletme için nesneyi kendi isteğiyle kavrayabilir. Bebeğin sergilediği bu davranış elden beyne ve beyinden ele olarak süren bir bilgi döngüsü haline alır.

Bebeğin nesneleri tutuşu geliştikçe elin belirsiz hareketleri azalır ve parmakların düzgün kullanımı başlamış olur. Elin kademeli gelişimi sayesinde bebeğin genel bilgiden belirli bilgiye geçiş süreci başlar. Montessori'ye göre on beş aylık bir çocukta elin ve beynin gelişiminin ilk görevi tamamlanmıştır: "Elin sağladığı bilginin rehberliğindeki zeka gelişmektedir ve el artık etkili bir alettir" (Lillard ve Jessen, 2015: 86). Artık bu dönemdeki bir çocuk için amaç oyun değil iş yapma aktiviteleridir. Çocuk, ellerini daha çok kullanıp kontrol etmek ve elden beyne ve beyinde ele giden bilgi döngüsünü güçlendirmek amacıyla çeşitli işler yapmak ister. Yetişkinler çoğu zaman çocuğun

çabasını anlamsız ve dağınıklık olarak değerlendirse bile gerçek olan şey ellerin çevreyle kurduğu ilişki sonucunda bilginin zihne iletilmesidir. Böylece çocuğun zihni de gelişir. Çocukların dolapları ve çekmeceleri açıp eşyaları çıkarıp atmaları, çekmeceleri açıp kapatmaları, bardakları doldurup boşaltmaları gibi çalışmaları onların ilerleme kaydetmesini sağlar. Televizyon ya da pahalı oyuncaklarla vakit geçirmelerini istemek ise çocuk gelişimi açısından yapılan en büyük hatalardan bir kaçıdır (Lillard ve Jessen, 2015: 88-89).

Montessori kendi kurduğu okul yapısı sisteminde özel olarak tasarlanmış materyaller aracılığıyla çocukların ince motor becerilerini geliştirmeyi hedefler. Söz konusu özel tasarım materyallerin tek amacı vardır: el hassasiyetine önem vermek. Dilsel becerileri, matematik, coğrafya, fen, sanat gibi eğitim dalları elle yapılan birçok aktiviteye ve konuya uygun materyalin elle incelenmesine dayanır. Zımpara kağıdıyla tasarlanmış harfleri öğrenme, altın renkli küçük boncuklar sayesinde onluk sistemi öğrenme, özel olarak tasarlanmış dünya maketi sayesinde toprak parçalarını ve okyanusları öğrenme buna örnek olarak verilebilir.

Zihin ile elin birliğine büyük önem verilen Montessori eğitim sisteminin amacı ortamı çocuğun dikkatini dağıtacak unsurlardan bertaraf edip dikkatini bir aktiviteye verebilmesini yani odaklanabilmesini sağlamaktır. Günümüzde çocuklara sunulan kötü çevre ya da televizyon gibi faktörlerden dolayı çocukların odaklanmasında sorun yaşadığı söylenebilir. Montessori ise her faktörü göz önünde bulundurarak çocuğun keşif, konumlandırma, düzen, soyutlama, yönlendirme, tekrar, hata kontrolü gibi ihtiyaçları doğrultusunda bir eğitim süreci tasarlamıştır.

5. Oyun ve Materyaller

Rousseaucu eğitim modelinde karşımıza çıkan temalardan bir diğeri oyundur. Oyun, boş zamanı değerlendirmenin bir aracı olmayıp belirli bir amaca ve prensiplere sahiptir. Rousseau, her ne kadar çocuğun fiziksel anlamda güçlü olmasına önem verse de onları yöneten duyuların işlevlerine de bir o kadar önem verir. Birey sadece kol ve bacadan ibaret olmadığına göre onun duyularının ve yetilerinin büyük bir titizlikle geliştirilmesi gerekir. İnsanda meydana gelen ilk yetinin duyular olduğunu öne süren Rousseau için duyuları aktif hale getirmenin yolu sadece onları kullanmak değil onlar vasıtasıyla akıl yürütmeyi de öğrenmektir. Bunu yapmanın yöntemi ise ona özgü olan aletleri tedarik etmekle başlar. Aletlerden iyi bir şekilde faydalanabilmek için kullanımlarına elverişli bir şekilde sağlam yapmak gerekir. Ayrıca duyum alanına ait olan uzuvları terbiye etmek gerekir. Tüm bunları sağlayacak olan ise oyundur (Hakkı, 1925: 140).

Rousseau için oyun hem duyuları geliştirmenin hem bedeni sağlam tutmanın hem de zihin ve beden arasında uyum sağlamanın vasıtasıdır. Bu nedenle *Emile*'in II. Kitabında beş duyuya geniş bir yer ayırır ve her duyunun özelliklerini ayrıntılarıyla inceler. Bu inceleme sonucunda çocuk için faydalı olabilecek oyunları ve aktiviteleri belirler. Örneğin gözünü ve elini yani görme ve dokunma duyularını birlikte kullanabileceği resim çizme çalışmalarında çocuk asla bir resme bakıp resim çizmeyecektir. Bunun yerine bir eve bakarak bir ev ya da bir ağaca bakarak bir ağaç çizecektir; yani doğa, çocuğun öğretmeni, gerçek nesneler ise modeli olacaktır. Nesnelerin temsiliyi değil aslını önem veren Rousseau böyle yaparak çocuğun cisimleri ve onların görünüşlerini tam anlamıyla gözlemlemesini ister.

Rousseau'nun bu görüşü geometri gibi soyut alan bağlamında değerlendirildiğinde iki farklı model ortaya çıkar. Geometri yetişkinler için düşünce yürütme yöntemiymişken çocuklar için görme yöntemidir. Yetişkinin geometriyi öğrenme yöntemi hayal gücü ve düşünce yürütme birlikteliğiyle sağlanır. Ancak bu metod çocuk için uygun değildir çünkü çocuk teoremi, kanıtlamayı veya sonuca ulaşma basamaklarını başaramaz. Öyleyse izlenmesi gereken yöntem, doğru şekiller çizmek, bu şekilleri düzenlemek, üst üste koymak gibi gözleme dayanmalıdır. Çizilen kare, daire gibi şekillerin gözle görülür özellikleri incelenmelidir ve şekillerin diğer geometrik şekillerle benzerliklerinin olup

olmadığı kıyaslanmalıdır. İtme ve buna bağlı olarak verilen müzik eğitimi ise tuhaf, dokunaklı ya da canlı şarkılardan değil basit, uyumlu, çocuğun anlayabileceği ve eşlik edebileceği düzeyde olmalıdır. Böylece Rousseau, duyulara dayanarak çocuğa cisimlerin durumları, ağırlıkları, şekilleri, renkleri, büyüklükleri, uzaklıkları, ısıları, devinimli ya da devinimsiz olup olmadıkları hakkında bilgi verilebileceğini öne sürer (Rousseau, 2009a).

Montessori eğitim modelinin en bilinen özelliği, eğitim sürecinde duyuların gelişiminin önemsenmesi ve bu minvalde geliştirilen materyallerin kullanılmasıdır. Elbette ki bu materyallerin hepsi tamamen Maria Montessori'nin kendi tasarımı olmayıp hepsinin belli bir tarihçesi vardır. Montessori, Itard ve Seguin'in zihinsel engelli çocukların eğitimi için yaptıkları çalışmaları, psikoloji testlerinde kullanılan nesneleri ve kendi deneysel çalışmalarını göz önünde bulundurarak eğitim materyallerini geliştirmiştir. Bu materyaller üçlü bir kritere dayanarak tasarlanmıştır: a) çocukların çeşitli nesnelere verdiği tepkiler; b) nesneleri kullanma biçimleri ve sıklıkları c) nesnelerden edindikleri faydalar (Montessori, 2016a: 121). Çocuklara verilen bu nesnelerin yani materyallerin renkleri, boyutları, biçimleri gibi özellikler ise Montessori'nin kişisel deneyimlerine dayanır. Onun tasarladığı materyaller renk materyalleri, matematik ve geometri materyalleri, coğrafya, okuma ve yazma materyalleri gibi başlıklar altında sınıflandırılrsa da hepsinin temel özelliği duyuşal olmalarıdır yani duyuları eğitmeleri ve geliştirmeleridir. Montessori duyuların eğitilmesinin neden önemli olduğunu şöyle açıklar: "duyuların eğitilmesi ve keskinleştirilmesi hiç kuşkusuz algı alanını geliştirme ve zihinsel gelişim için sağlam bir temel atma bakımından önemlidir" (Montessori, 2016a: 122). Alıntı göz önünde tutularak duyuşal materyallerin zihin gelişimini desteklediği ve bunu nesneler aracılığıyla yaptığı söylenebilir; şöyle ki zihin, düşünce dağarcığını çevreye temas ederek ve bu çevreyi keşfederek geliştirir. Böylece zihin soyut işlemler açısından da gelişme imkanı bulur. Duyuların eğitilmesinin ikinci önemi ise aslında bir tür motivasyondur. Çocuklar zaman içerisinde fiziksel ve zihinsel güçlerinin gelişmesiyle pek çok izlenim kazanırlar. Herhangi bir yardım olmadan biriktirilen bu izlenimlerin bazıları rastlantısal bazıları ise temel izlenimlerdir. Ancak bilgi dağarcığının zamanla artmasıyla birlikte zihinde belli bir düzen ve netlik kurma ihtiyacı doğar. Bu nedenle rastlantısal olan ve temel olan arasında ayırım yapmak isteyen zihin için bilimsel bir dayanağı olan rehber ihtiyacı vardır. Bu nedenle Maria Montessori tasarladığı materyallerin ve bunlarla yapılan alıştırmaların zihin için iyi bir rehber olacağını öne sürer. Ayrıca gelişmiş bir duyuşal algı kazandıran bu materyaller, duyulardaki işlevsel bozuklukların tesbit edilmesine yardımcı olur (Montessori, 2016a: 123).

Montessori materyallerinin belirli özellikleri mevcuttur. Estetik olmaları, deney ve gözleme dayalı olarak geliştirilmeleri, hata denetimine olanak sağlamaları, ilgi çekici olmaları bu özelliklerden bir kaçıdır. Materyallerin nitelikleri çok fazla olsa da sayıları azdır. Sınıftaki materyallerin birer adet olarak çocuklara sunulması hem ortamda yeteri kadar malzeme olmasını hem de onların kafa karışıklığı yaşamamasını sağlar. Bu durum ayrıca çocuğun beklemeyi, sabretmeyi, doğru karar vermeyi, paylaşmayı öğrenmesini yani sosyal hayata yönelik değerleri kazanmasını sağlar (Çakıroğlu Wilbrandt, 2019: 59). Montessori, küçük kaşif olarak adlandırdığı çocukların ilgisinin her zaman açık olduğunu ve bu nedenle çevreyle doğal olarak ilişki kurmak istediklerini öne sürer. Çok fazla eğitsel materyalin çocuğa sunulması ona yapılan bir iyilik değildir aksine zihninde kaosa neden olmaktadır. Dış dünyadan gelen çok fazla duyum ve nesne, çocuğun ilgisini ve hevesini kıracağı için zihinde kargaşaya sebep olur. Bunun yerine ona sınırlı sayıda ve kapsamlı şeyler sunmak araştırma isteği uyandıracığı için zihne bir anlamda ışık tutar. Bu nitelik doğrultusunda tasarlanan Montessori eğitim materyalleri; günlük yaşam, duyuşal, matematik, dil, bilim, coğrafya ve tarih, müzik, sanat gibi alt kategorilere ayrılır. Çocuklara bir şey öğretmeyi değil ancak onlarda araştırmacı bir ruh geliştirmeyi hedefleyen Maria Montessori, materyaller aracılığıyla somut düşünceden soyut olana doğru geçiş yapar (Poussin, 2015: 71-72). Materyallerin temel özelliği duyuşal alana hitap etmesidir. Örneğin onluk sistemi

anlatmak için kullanılan boncuklar renkleri, yapıldıkları madde itibarıyla duyuşal temele dayanan matematik materyallerinden biridir. Çocuk, bir yandan sayarken bir yandan da gerekli materyale dokunur; renkler de görme duyusunu uyarır. El gerekli bilgiyi zihne ulaştırdığı için zihinde bir iz kalır ve bu yöntem çocuğun daha iyi anlamasını sağlar. Dil materyali olarak kullanılan kabartmalı harfler ise pürüzsüz düz bir yüzeye zımpara kağıdıyla yazılmış harflerdir. Böylece çocuk, dokunma duyusunu kullanarak zımpara kabartmalı harfi daha kolay bir şekilde öğrenir. Çocuk parmağıyla bu kabartmalı harfin üzerinden geçerken dokunma ve görme duyusunu; harfi söylediğinde işitme duyusunu kullandığı için bütüncül bir öğrenme gerçekleşir. Bu bir anlamda hareketin öğrenme sürecindeki etkisini ortaya çıkarır (Poussin, 2015: 81-82).

Her ne kadar Rousseau ve Maria Montessori kendi çocuklarının bakımını üstlenmese de eğitime ve bilhassa çocuğun doğasına yönelik ayrıntılı izahlar sunması her ikisinin ortak ve ilginç yönü olarak görülebilir. Rousseau, Levasseur adlı kadınla birlikteliğinden olan çocuklarının bakımını üstlenmeyip onları yetimhaneye terk etmiştir. Voltaire'ın bu durumu kamuoyuna duyurmasının ardından evi taşlanan Rousseau, İngiltere'ye sığınmak zorunda kalmıştır (Erdem, 2012: 16-17). Maria Montessori ise evlilik dışı ilişki sonucunda doğan oğlunu büyükannesine emanet etmiş ve oğluna özannesinin kendisi olduğunu uzun bir müddet söylememiştir. Oğlu on beş yaşına geldiğinde onu yanına almış ve ondan asistanlığını yapmasını istemiştir (Baynham, 2016: 17). Ancak bu menfi yönleri bertaraf edilip tasarladıkları eğitim sürecine baktığımızda her ikisinde aktif bir öğrenci modeli görmek mümkündür. Freire'nin (2010) ağır bir eleştiriye tabii tuttuğu ve bankacı eğitim modeli olarak tanımladığı eğitim anlayışından uzak olan ve bağımsızlığa önem veren her iki eğitim fikrinde öğretmen etkin bir şekilde görev almaz. Freire geleneksel eğitimde öğretmen-öğrenci ilişkisinin anlatı niteliği taşıdığını dile getirir: "Bu ilişki, anlatan bir özne (öğretmen) ve sabırla dinleyen nesnelerden (öğrenci) oluşur... Eğitim anlatım hastalığından mustarıdır" (Freire, 2010: 48). Rousseau'nun naturalist eğitimi ve Montessori'nin yeni eğitimi anlatı hastalığından uzak olduğu için, doğumdan itibaren başlayan bir eğitim planı tasarladıkları, çocuğun bilfiil etkin olduğu ve hareketin eğitim açısından önemine vurguladıkları için bağımsız bireylerin yetiştirilmesi olanaklı hale gelir. Tüm bunlara ek olarak Montessori eğitim modelinde kullanılan materyallerin pedagoji açısından önemi hem elleri hem de duyuları daha üstün işleri başarmaları için eğitmesinde gizlidir. El, bedenin ihtiyaç duyduğu maddeleri kavramak, yanyana koyarak karşılaştırmak, niteliklerini idrak etmek için gerekliyken duyular da zihnin ihtiyaç duyduğu dış dünyadaki imgeleri kavramak için gereklidir. Rousseaucu eğitim sisteminde buna benzer özellikleri görmek mümkündür. Her ne kadar kendisi, Montessori gibi çok çeşitli öğrenme gereçleri tasarlamamış olsa da işlev açısından değerlendirildiğinde el, duyu ve zihin birlikteliğine yer verildiği görülür. *Emile* kitabında yer alan ilizyon gösterisi ve mıknaş dersi, güneşin doğuşunu ve batışını gözlemleyerek anlatılan coğrafya dersi, en iyi meslek olarak görülen marangozluk buna örnek olarak verilebilir. Çocuğun bireysel çabası her iki isim için önemlidir ve bu çaba bazı yetişkinler tarafından gereksiz bir çaba ya da etkinlik olarak değerlendirilse bile aslında çocuğun dikkatini verdiği ve yoğunlaştığı bir eğitim sürecinin parçasıdır. Ayrıca daha önce değinildiği gibi Rousseau'nun eğitimde belirlediği dört özdeyişin amacı çocukların özgürlüğünü sağlamak, kendi kendilerine bir şeyler yapmalarını ve başkalarına daha az muhtaç olmalarını sağlamaktır. Rousseau'nun özdeyişlerinin amacı, Montessori'nin eğitim ilkeleri olarak da adlandırabileceğimiz bağımsızlık, öğretmene bağımlı olmama, kendi kendine başarabilme kurallarını hatırlatmaktadır.

Sonuç

Biri filozof diğeri İtalya'nın ilk kadın doktoru ünvanıyla karşımıza çıkan Jean-Jacques Rousseau ve Maria Montessori'nin keşistikleri nokta eğitimidir. Öncelik sahibi olan Rousseau, bir anlamda eğitimdeki problemleri irdelemiş ve başlıca kavramları belirlemiştir. Onun bulgularını miras olarak

alan Montessori, çok fazla ilgi çeken kendi pedagoji sistemini geliştirmiştir. Elbetteki Montessori'nin düşünceleri sadece Rousseau'ya indirgenemez; ancak her iki ismin pedagojik bağlamda düşüncelerinin yoğunlaştığı husus kendine yeten birey yetiştirmenin yolunu belirlemektir. Hem Montessori'nin hem de Rousseau'nun eğitim tasarısında, belirli bir yöntemi, amacı, toplumsal bir hedefi ve yaşamın kendisini yani bireyin doğumdan itibaren başlayan eğitiminde onun gelişiminin yardım edilmesi gerektiği fikrini görmek mümkündür. Her ne kadar günümüzde doğumdan itibaren eğitim yaklaşımı evrensel olarak kabul edilmiş olsa da pratik anlamda nasıl yapılması gerektiği konusunda farklı görüşler mevcuttur. Rousseau ve Montessori bu sorunu eğitimi, yaşama yardım etme anlayışıyla çözmeye çalışır. Böyle bir yaklaşım, daha özgür, daha bilinçli, kendine yeten, sorumluluk sahibi birey yetiştirmenin yolunu çizer.

Montessori, Rousseau'nun eğitim alanındaki fikirlerinden etkilenmiş bir isimdir ancak birebir simetrik olduklarını söylemek imkansızdır. Yine de ana hatlar göz önünde bulundurularak inceleme yapıldığında eğitim alanında ortak bir kaygı taşıdıkları söylenebilir. Bu kaygı, birey-toplum arasında var olan ilişkiye yöneliktir. Her iki isim bireyin, öncelikli olarak kendisi için yetiştirilmesi gerektiğini iddia eder; ancak iyi yetiştirilmiş bir bireyin sağlıklı bir toplumun kurulmasında elzem olduğu açıktır. Bunun yanında eğitim alanında bedensel gelişime ek olarak zihinsel gelişime odaklanmaları her ikisinin ortak yanıdır. Eğitimin doğumdan itibaren başladığını düşünen Montessori ve Rousseau için önemli olan nokta duyuların eğitilmesidir. Bu, bilgi edinme sürecinde duyulara önemli bir işlev yüklendiği anlamına gelir. Öyleyse yapılması gereken şey duyuların gelişimini sağlamak için etkinlik hazırlamak ya da uygun materyal tasarlamaktır.

Rousseau ve Maria Montessorinin çocuğa dair savundukları bir diğer bakış açısı özgürlüğe yöneliktir. Her ne kadar Montessori eğitim sisteminde organize edilmiş bir ortamın varlığı söz konusu olsa da bu ortamlar başka sınıflarla karşılaştırıldığında çocuğa daha fazla özgürlük sunar. Örneğin çocuk ilgisini çeken bir materyali raftan alıp istediği kadar oynama hakkına sahiptir. Montessori sınıfında çocuğa, diğer çocukları rahatsız etmeyecek veya onların dikkatini dağıtmayacak şekilde oyun oynama imkanı sunulur. Rousseau'nun eğitim tasarısında ise yapılandırılmış bir ortam tasviri yoktur ancak o, ilk etapta bağımlılık duygusundan bahseder. Bu bağlamda ele alınan en tehlikeli bağımlılık türü ise insanlara olan bağımlılıktır. Montessori'nin doğumdan itibaren çocuğun bağımsızlık için çaba harcadığına dair görüşü, bu tür bir bağımlılıktan kurtulma süreci olarak değerlendirilebilir.

Çalışmamızda yer alan her iki eğitim düşüncesine baktığımızda geleneksel eğitim anlayışından farklı olan bir yöntem planı çizildiği görülür. Eğitim alanında bir yenilik yapılacağı zaman yaygın olarak takip edilen adım bir plan belirlenip çocuğun bu plana sadık kalması yönündedir. Oysa ki hem Rousseau hem de Maria Montessori bu anlayıştan uzaklaşarak ve eğitimin merkezine çocuğu yerleştirerek onun doğasını inceleme fırsatı bulup bu doğrultuda ilerlemeyi tercih ettikleri görülür. Bu yaklaşım, çocuğu mevcut bir kalıp içerisine koymaktansa onun gelişimi, ilgisi, özgürlüğü ve bireyselliği doğrultusunda ilerlemeyi amaç edinir. Böylece daha etkin ve kendine yeten bireyin yetişebildiği eğitim profili çizilir. Rousseau ve Maria Montessori'nin çocuğa yönelik yaptıkları derin ve kapsamlı gözlemler, duyular aracılığıyla zihni öğrenmeye ve bilgi edinmeye hazır hale getirmenin önemini gösterir. Çocukluğun erken döneminde elde edilen kazanımların sonraki eğitim sürecinde ve hatta yaşam boyu etkili olduğu bir gerçektir. Eğitimde sistemli bir şekilde duyuların eğitime yer vermek ve bunun için zaman harcamak hem çocuğun çevresini tanımasını hem de zihinsel yeteneklerin gelişmesini sağlar.

Rousseau ve Maria Montessori'nin savunduğu eğitim fikrinin benzer diğer yönü eğitim sürecinde vurgulanan doğa-insan-çevre üçlü yapısıdır. Bu üçlü yapı aslında eğitimi "anlatım hastalığı" (Freire, 2010: 48) kalıbından azad ederek çocuğun bireysel çabasının vurgulandığı bir eğitim modelinin varlığına işaret eder. Her iki isim çocuğun gözlem yapmasına ve öğrenme sürecinde bilfiil aktif olmalarına önem verdikleri için öğretmen faktörüne bu süreç içerisinde baskın bir rol yükledikleri

görüldür. Çocuğun doğasını araştıran ve onda potansiyel halde bulunan özellikleri dikkate alan Rousseau ve Maria Montessori, bu sayede eğitimi bedensel-zihinsel süreç bağlamında değerlendirir. Böylece hareket ve özgürlük gibi kavramlar eğitimde kendilerine yer bulur.

Öyleyse, Montessori eğitim yönteminin Rousseaucu eğitim tasarısından büyük oranda etkilendiği açıktır. Benzerlikler göz önünde bulundurularak Rousseau'nun eğitim anlayışının kuram düzeyinde kaldığı ancak Montessori eğitim anlayışının ise kısmen bu kuramın uygulamaya dönüşmüş hali olduğu söylenebilir. Böylece aslında Rousseau tarafından öne sürülen eğitim ilkelerinin ütöpik düzeyde kalmadığı da kendiliğinden ortaya çıkar. Maria Montessori'nin başarısı kendi eğitim tasarısını kabul etmiş mevcut ülkelerin sayısı ile ölçülebilir. Bu kriterle hatırı sayılır bir konuma sahip olduğu söylenebilir. Fransız filozofumuz Rousseau ise öğrencisinin tam anlamıyla kendi eğitim düsturları kapsamında yetiştiğini ve hummalı geçen eğitim sürecinin meyvesini verdiğini öne sürer. Emile, sadece doğa ve yasaların zincirlerini kabul eden, faydalı olanı bilen, akıl yürütebilen, ahlak sahibi bir gençtir ve sonunda kendisi gibi iyi yetişmiş biriyle evlenir. Ancak Rousseau kitabının sonunda öğrencisine şu sözleri söyler: "Bize öğüt verin, bizi yönetin, sözünüzden çıkmayacağız. Yaşadıkça size gereksinimim olacak" (2009a: 718). Elbette ki bu cümleler tam anlamıyla özgür bireyin yetiştirilip yetiştirilmediği ya da bütün eğitim tasarısının sonuçsuz kalıp kalmadığı minvalinde tartışılabilir. Ancak Rousseau her şeye rağmen eğitimi çok yönlü bir şekilde ele alan bir isimdir. Rousseau sebep olduğu ikilemlere ve tartışmalara rağmen pek çok kişi için referans olma niteliği taşımaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Baynham, H. J. (2016). *Çocuğun Ayak İzinden: Montessori Eğitiminin Tarihsel Süreci, Felsefesi ve Uygulaması* (Çev. B. Şenkal). İstanbul: Optimist.
- Cevizci, A. (2014). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Çakıroğlu Wilbrandt, E. (2019). *Montessori Yöntemi: Her Yönüyle Montessori Eğitimi ve Etkinlik Rehberi*. İstanbul: Final Kültür Sanat Yayınları.
- Dent, N (2005). *Rousseau*. London and New York: Routledge.
- Erdem, H. H. (2012). Jean-Jacques Rousseau'da Kültür ve Toplum Eleştirisi. *Özne: Felsefe ve Bilim Yazıları: Rousseau, C/S. 9* (17): 15-28.
- Freire, P. (2010). *Ezilenlerin Pedagojisi* (Çev. D. Hattatoğlu ve E. Özbek). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Goyard-Fabre, S. (2013). Rousseau'nun Yapıtlarında Felsefe ve Siyaset (Çev. İ. Yerguz). *Felsefe Tarihi: Akıl Zaferi* (Cilt 3) (s. 47-61) içinde.. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hakkı, İ. (1925). *Jean-Jacques Rousseau: Terbiye Felsefesi*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Kabasakal Badamchi, D. (2017). Jean-Jacques Rousseau'nun Eğitim Anlayışının Temelleri: Birey Emile mi, Vatandaş Emile mi?. *Beytulhikme: An International Journal of Philosophy, C/S. 7* (1): 107-127.
- Korkmaz, E. (2015). *Montessori Metodu: Özgür Çocuklar İçin Eğitim*. İstanbul: Siyam Kitap.
- Lillard, P P. (2013). *Montessori: Modern Bir Yaklaşım* (Çev. O. Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Lillard, P P. ve Jessen, L L. (2015). *Doğumdan İtibaren Montessori* (Çev. A. Kuzucan). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Lillard, A S. (2018). *Montessori: Dehanın Ardındaki Bilim* (Çev. O. Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Montessori, M. (2015). *Emici Zihin* (Çev. O. Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Montessori, M. (2016a). *Çocuğun Keşfi* (Çev. O. Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Montessori, M. (2016b). *Çocuğunuz Hakkında Bilmeniz Gerekenler* (Çev. Z. Baykul). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Parry, G. (2001). *Emile: Learning to Be Men, Women, and Citizens, The Cambridge Companion to Rousseau*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Poussin, C. (2015). *Bana Kendi Kendime Yetmeyi Öğret* (Çev. E. B. Şaman). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

- Rousseau, J. J. (2008a). Polonya Hükümeti ve Reform Tasarısı Üzerine Düşünceler (Çev. İ. Yerguz). *Anayasa Projeleri* (s. 83-181) içinde. İstanbul: Say Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2008b). *Ekonomi Politik Üzerine Söylev* (Çev. İsmail Yerguz). İstanbul: Say Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2009a). *Emile ya da Eğitim Üzerine* (Çev. Y. Avunç). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2009b). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı* (Çev. R. N. İleri). İstanbul: Say Yayınları.
- Russ, J. (2013). 18. Yüzyılda Fransız Düşüncesi (Çev. İ. Yerguz). *Felsefe Tarihi: Aklın Zaferi* (Cilt:3) (s.15-21) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Russell, B. (1996). *Eğitim Üzerine* (Çev. N. Bezel). İstanbul: Say Yayınları.
- Spring, J. (2010). *Özgür Eğitim* (Çev. A. Ekmekçi). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tunçel, A. (2012). Özgün Bir Yurttaşın Anatomisi Olarak *Emile*. *Özne: Felsefe ve Bilim Yazıları: Rousseau*, C/S. 9 (17): 85-101.